

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1935.

Första kammaren.

Nr 16.

Onsdagen den 13 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr talmannen yttrade: Efter samråd med andra kammarens talman och med talmanskonferensen får jag för kammaren tillkännagiva, att arbetet vid påskhelgen kommer att ordnas på följande sätt:

Sista arbetsplenium före påsk kommer att hållas lördagen den 13 april, dock med uteslutande av kvällsplenum. Därefter kommer, såvida omständigheterna icke påkalla annan anordning, intet arbetsplenium att hållas förrän torsdagen den 25 april klockan 2 eftermiddagen, då gemensamma voteringar komma att företagas.

Herr talmannen anförde vidare, att han efter samråd med andra kammarens talman finge föreslå, det första kammaren ville besluta att vid sammanträde, som komme att hållas onsdagen den 20 innevarande månad, företaga val av revisorer och revisorssuppleanter för granskning av statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning.

Detta förslag antogs.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 139, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 158, med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken, m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 159, angående åtgärder för inrättande av en hovrätt för Övre Norrland.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 166, med förslag till frihamnsförordning m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 167, angående pensionsrätten för professorn E. H. O. Stensiö;
nr 168, angående förhöjd förtidspension åt förre extra jägmästaren G. K. V. Fridner;

nr 177, med förslag till förordning angående konungariket Sveriges stads-hypotekskassa, m. m.; samt

nr 179, angående tilläggspension åt adjunkten L. C. H. E. Sjögren och f. d. ämneslärarinnan Tyra Olga Thérèse Lundblad.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 180, angående ytterligare statsunderstöd till Lyngsjöns vattenavledningsföretag i Östergötlands län;

nr 181, om inrättande av en virkesmätningsslånefond;

nr 182, angående avlöningsförmåner åt kassören vid domänverket Einar Ringdahl;

nr 187, angående vissa åtgärder till reglering av jordbrukets skuldförhållanden; samt

nr 188, angående försäljning av mark från vissa kronoegendomar m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 189, angående efterskänkande av kronans rätt till danaarv efter Erik Johan Jonsson från Örebro.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 192, med förslag till militärt tjänstepensionsreglemente m. m.; och

nr 193, angående vissa anslag för budgetåret 1935/1936 till det militära pensionsväsendet m. m.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 194, angående anslag till statskontoret för budgetåret 1935/1936 m. m.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 195, med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 5 §§ lagen den 11 oktober 1907 (nr 85) angående civila tjänst innehavares rätt till pension; samt

nr 196, med förslag om ändring i vissa delar av civila tjänstepensionsreglementet den 30 juni 1934 (nr 442).

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 197, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § 1 mom. tulltaxeförordningen den 4 oktober 1929 (nr 316).

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 199, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 8:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt;

nr 200, med förslag till lag om ungdomsfängelse, m. m.; samt

nr 201, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 kap. 2 § strafflagen.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 203, angående understöd åt kontrollföreningsverksamhet.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 204, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 12 andra stycket förordningen den 16 maj 1890 (nr 21 s. 1) angående Sveriges allmänna hypoteksbank m. m.; och

nr 205, angående tilläggspension åt t. f. generalkrigskommissarien C. O. H. Humbles änka.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 206, angående avstående i vissa fall av allmänna arvsfondens rätt till arv.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 207, angående pension åt vissa i statens tjänst anställda personer; samt nr 208, angående understöd åt efterlevande till vissa i statens tjänst anställda personer.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 212, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 7 § tulltaxeförordningen.

Föredrogs Kungl. Maj:ts proposition nr 213, med förslag till ändring i hälsovårdsstadgan samt omorganisation av distriktsvården m. m.

Propositionen hänvisades, såvitt angick förslaget till kungörelse om ändrad lydelse av 36 § hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919 (nr 566), till behandling av lagutskott samt i övrigt till statsutskottet.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts proposition nr 214, angående statsbidrag till vissa landsting för av dem disponerade vårdplatser å folksanatorierna.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bevillningsutskottets betänkande nr 21.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion om förbud för riksdagens ledamöter att innehava avlönade uppdrag vid statliga monopolföretag. *Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag.*

I en inom första kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 274, hade herr *Bergman* hemställt, att riksdagen ville besluta hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida riksdagens ledamöter lämpligen borde innehava avlönade uppdrag inom nuvarande eller blivande hel- eller halvstatliga monopol, samt att Kungl. Maj:t under innevarande

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.) riksdagsperiod ville inkomma med de förslag, vartill denna utredning gäve anledning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att förevarande motion icke måtte till någon första kammarens åtgärd föranleda.

Herr **Bergman**: Herr talman, mina herrar! Det kan tyckas vara en synnerligen enkel situation, som nu föreligger: en motion, avstyrkt av ett tillfälligt utskott, den borde väl utan vidare ceremonier kunna begravas i tysthet.

Men läget är inte fullt så enkelt. Den motion, som nu föreligger, har framkallat en ganska sällsam situation: samtidigt som man synes vilja avvisa den här i kammaren — meningarna äro måhända mera delade i medkammaren — är det ingen överdrift att säga, att knappast någon av årets många motioner haft förmånen av en så stor anslutning från allmänhetens och pressens sida. Jag ber samtidigt att få säga, att detta icke är någon konstgjord opinion. Den är fullkomligt spontan. Motionären har inte företagit det allra ringaste för att stimulera ett sådant opinionsbildande. Det är en omedelbar känsla, som här tagit sig uttryck, att man bör göra någonting för att stärka riksdagens anseende på detta område.

De många tidningar, som ha yttrat sig till förmån för denna motion, representera så gott som alla partier. Det är högertidningar, folkparti- och bondeförbundsorgan, och jag har icke sett några delade meningar i dessa. Däremot har det i socialdemokratiska tidningar förekommit vissa invändningar, men jag har också från socialdemokratiskt håll hört instämmanden.

Det är, i förbigående sagt, alldeles oriktigt när man påstår, att här föreligger en motion »om förbud för riksdagens ledamöter att innehava avlönade uppdrag vid statliga monopolföretag», såsom man möjligen kan tro, när man läser ordalydelsen av dagens föredragningslista. Motionen innebär, såsom utskottet också mycket riktigt angiver, endast en hemställan om »utredning, huruvida riksdagens ledamöter lämpligen böra innehava avlönade uppdrag inom nuvarande eller blivande hel- eller halvstatliga monopol, samt att Kungl. Maj:t under innevarande riksdagsperiod ville inkomma med de förslag, vartill denna utredning gäve anledning».

För att ge en erinran om folkmeningen, sådan den framträtt i pressen, skall jag be att få anföra några uttalanden. Här har t. ex. en av södra Sveriges mest spridda och mest ansedda tidningar sagt, att »om riksdagen förklarar sig hindrad att godkänna motionernas tankegång, kommer en allmän mening med all säkerhet att däri se de obotfärdigas förhinder. Vi leva i en tid, då vår demokratiska styrelseform är ganska misstänksamt bevakad, och demokratien gjorde klokt i att icke ge lastarenom rum.»

Så gott som alla de stora tidningarna här i Stockholm ha uttalat sig i samma riktning. En av dem säger, att »riksdagen gjorde säkert klokt i att lyssna till den kraftiga opinionen i denna fråga». Det heter vidare i ett representativt bondeförbundsorgan: »Från vår sida har länge kämpats för monopolstyrelsernas avpolitisering, fastän med föga resultat, och vi kunna därför icke annat än med glädje hälsa den omsvängning i uppfattningen, som nu synes vara på väg.» Det är verkligen, herr talman, en omsvängning, som denna gång visat sig i pressens så pass allmänna anslutning till detta krav. Men här synes man vara tämligen oberörd av denna omsvängning — jag vet nu visserligen inte, om det verkligen allmänt förhåller sig så, men så förefaller det i alla fall när man läser utskottets utlåtande.

Men jag återgår till pressopinionen. Det säges vidare i en av de stora tid-

Om förbud för riksdagsman att innehåva vissa uppdrag. (Forts.)

ningarna i mellersta Sverige, att »det är nonsens att tala om att riksdagen skulle diskvalificera sina egna medlemmar genom att förbjuda dem att mot-
taga dylika uppdrag. Här är inte fråga om en värdesättning av personliga kvalifikationer. Det gäller en princip, vars upprätthållande så långt ifrån minskar riksdagens inflytande, att det tvärtom ger den större möjligheter att utöva sin grundlagsenliga kontrollmakt, oberoende av parti och partihänsyn.»

Den tidning, som plägar anses som representativ för det parti, som jag själv har äran tillhöra, förklarar: »När en utredning begäres på denna punkt, kan man säga att det är ett ord i rättan tid.» Detta har för övrigt sagts även på många andra håll.

Jag behöver icke vidare uppehålla mig vid dessa uttalanden. De skulle kunna mångfaldigas, och jag skulle kunna citera ofantligt mycket starkare uttryck än de återgivna, alla i samma riktning.

Vi veta ju, att hela frågan om monopolen är omtvistad. Man har ifrågasatt grundlagsenligheten med hänsyn till § 60 regeringsformen, som innehåller bl. a. följande stadgande: »Ej må Konungen statens inkomster förpakta eller, till vinning för Sig och kronan eller enskilda personer och korporationer, några monopolier fastställa.» Det är en paragraf, som emellertid enligt flera grundlagstolkares mening icke är tillämplig på de monopol, vi nu ha, emedan man ansett att om Konungen med riksdagens bifall inrättar ett monopol, skulle det vara i sin ordning. Men man måste väl säga, även om man ansluter sig till en sådan uppfattning, att det icke kan vara riktigt att ställa så till, att det inför allmänheten kommer att taga sig ut som om riksdagens ledamöter skulle vinna särskilda fördelar genom att skapa monopol. Det strider i varje fall mot andan i § 60 regeringsformen. Och man kan knappast vara nog försiktig, i synnerhet i en sådan tid som denna, då vårt parlamentariska system är föremål för så mycken kritik. Det gäller att hålla riksdagens anseende så fläckfritt som möjligt. Och när man särskilt tänker på de nya monopolbildningar, som äro ifrågasatta, blir saken ännu mer aktuell. Det kan ju hända att det ej minst är den omständigheten som gjort, att den allmänna opinionen just nu har reagerat starkare än förut.

Jag tror att riksdagen skulle handla synnerligen oklokt, om den ignorerade den allmänna och starkt uttryckta opinionen i landet. Det är en nästan skrämmande belysning som här faller på motsatsen mellan en växande opinion utom dessa murar och en steril oberördhet härinom. Det skall bli särdeles intressant att i den votering, som kommer att begäras, få erfara om denna oberördhet verkligen är fullt så stor som det kan se ut av utskottets utlåtande. Jag tror det knappast, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till motionen, vilken icke innebär ett direkt förbud, utan en begäran om den utredning, som jag nyss anförde. Till denna begäran ber jag att få yrka bifall, herr talman.

Herr Sjö Dahl: Herr talman! Denna motion går, som den föregående ärade talaren sade, ut på en utredning, huruvida förbud för riksdagsman att inneha uppdrag inom monopolföretag skulle lagstadgas eller icke. Man kan då först fråga sig: vad är det som i denna sak skulle utredas? Ätminstone andra kammarrens motionär har på denna punkt varit synnerligen tveksam, då han ansett sig kunna säga — vilket herr Bergman inte direkt instämde i, men kanske indirekt — att en utförligare motivering för detta förbuds införande varken var behövlig eller önskvärd. Då åtminstone motionären på det ena hållet anser, att det varken är behövligt eller önskvärt att saken motiveras, då undrar man verkligen, om man i en sådan situation skall besvara Kungl. Maj:t med en utredning.

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.)

Därtill kommer ju, att utredningen knappast kan ge annat än vad redan utskottets utlåtande innehåller, nämligen en upplysning om i vilken utsträckning det förekommer att riksdagsmän inneha uppdrag inom olika monopol. Det framgår av denna utredning, att såsom ordinarie ledamöter i monopolstyrelserna sitta fem riksdagsmän av sexton, varav den ene är vald av aktieägarna. Bland suppleanterna är det två riksdagsmän av åtta. Detta är väl siffror som tydligt visa, att i någon större utsträckning ha riksdagsmän icke erhållit dylika uppdrag. Men även om man anser, att de haft sådana uppdrag i för stor utsträckning, ha motionärerna icke påpekat något fall, då Kungl. Maj:t använt sin makt till att i dessa monopolföretags styrelser eller som dess revisorer insätta personer, som icke varit skickliga och förtjänta för uppdraget. Man har icke från motionärernas sida bestritt vederbörandes skicklighet och förtjänst för dessa olika uppdrag, och utskottet har för sin del icke kunnat finna, att en person, som för övrigt är skicklig och förtjänt för ett uppdrag, skall göras obehörig därigenom att han är riksdagsman.

Bland de skäl, som emellertid äro antydda i motionen och sedermera i anförandet av den ärade motionären i denna kammare, är bland andra det, att riksdagsmän, som sitta i monopolföretag med avlönade uppdrag, skulle vara med hänsyn till sina inkomster så beroende av monopolen, att han icke skulle kunna uppträda med önskvärd obundenhet. Det sitter i denna kammare åtskilliga, som för sina inkomster, vare sig det gäller lön för tjänst eller pension efter slutad tjänst, äro beroende av statens åtgärder, däribland också den ärade motionären i denna fråga. Men det är väl ingen i denna kammare, som med anledning därav vill påstå, att motionären i den nu föreliggande frågan vid behandlingen av frågor om löner och pensioner för statens tjänstemän skulle uppträda bunden av denna sin beroende ställning till riksdagen och riksdagens första kammare?

Vi veta ju också väl, att vid olika tillfällen är det än potatis- och än mjölkintressenterna, som göra sina krav gällande, än bankföretagens intressenter. Men aldrig har jag hört att det från herr Bergman eller någon annan därvidlag har påståtts, att dessa varken skulle få taga till orda eller rösta eller överhuvud taget uppträda då deras egna intressen alldeles uppenbart äro i fråga. Den princip, som herr Bergman gör sig till riddare för, är närmast en princip, som gäller en enda grupp, nämligen riksdagsmän, som ha ett arvode, än så obetydligt, i något monopolföretag, och som enligt herr Bergmans mening äro så misstänkta personer, att det inte kan vara lämpligt att de sitta som svenska folkets representanter i den svenska riksdagen.

Nu förklarar herr Bergman, att det är en spontan känsla, som tagit sig uttryck ute i landet och i pressen för att det borde införas ett sådant förbud. Ja, jag tror nog att vi alla veta, hur det exempelvis ute i kommunerna kan talas om vad stadsfullmäktige, beroende på deras kommunala uppdrag, kunna ha för orimliga inkomster. Vi veta också hur det kan talas i samma anda när det gäller riksdagsmännens faktiskt mycket blygsamma arvoden och i all synnerhet när det talas om de stora biinkomster, som riksdagsmännen samt och synnerligen förmenas ha. I Danmark voro för några år sedan liknande rykten i svang, och den danska riksdagen fick genom att utge en förteckning över, vad riksdagsmännen verkligen hade i biinkomster, visa hur fullkomligt upprörande galet den »spontana» opinion, som växte fram i Danmark vid det tillfället, hade haft.

Här talade herr Bergman om att demokratien och dess principer för närvarande äro rätt starkt attackerade — inte alltför starkt i detta land måhända, men det finns dock tendenser, som man måste vara påpasslig emot. Jag tror att detta är en riktig iakttagelse. Men jag undrar om man värnar demokra-

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.)

tiens princip genom att i ett sådant fall som detta gå ut till det svenska folket och peka på, vilka farliga ting som äro på färde, när det gäller riksdagsmännens bundenhet gentemot eventuella monopolföretag — vare sig de finnas eller äro påtänkta — och göra gällande, att här måste man införa förbud mot att de erhålla sådana uppdrag, när vi faktiskt veta hur ringa grund det finns för ett sådant påstående. Omfattningen är ytterst begränsad, och bundenheten är obefintlig. När man vet detta, undrar man varför herr Bergman sällar sig till misstänkliggörarnas skara genom en sådan motion som den föreliggande, som faktiskt utan all grund misstänkliggör den svenska riksdagen.

Jag vill härvidlag betona att åtminstone min erfarenhet är den, att när man räknar med att något intresse skall kunna finnas hos en viss riksdagsman i hans pläderande för den ena eller andra frågan, så är riksdagen mycket starkt inställd på misstroende till denna framställning; inte mot honom personligen, men man menar, att han mänskligt att döma kan bli lockad litet för långt av sina intressen. Detta misstroende är ju ett bevis för hur den svenska riksdagen i allmänhet reagerar i dessa ting. Och vi veta mycket väl, när det gäller intressenter för den ena eller andra varan, som vilja t. ex. ha en höjd tull, hur misstänksam riksdagen ställer sig mot sådana framställningar och hur den underkastar dem en synnerligen ingående och objektiv prövning.

Med denna anda i den svenska riksdagen äro sådana förbud, som herr Bergman nu gör sig till målsman för, synnerligen obehövlige. Det enda de överhuvud taget kunna göra är att lägga ännu en liten pinne på den misstänksamhetens brasa gentemot den parlamentariska demokratien, vilken det finns krafter här i landet som vill tända.

Jag menar för min del att utskottet, då det hävdade att i av staten dirigerade monopolföretag riksdagsmän icke böra förbjudas, därmed har intagit en riktig och välmotiverad ståndpunkt. Det kan inte vara rimligt annat än att personer, som gjort sig förtjänta av allmänt förtroende särskilt på grund av sin verksamhet i det allmännas värv, i någon liten utsträckning kunna få sitta i sådana företag, som staten med olika motiveringar monopoliserat, såsom företrädare för det allmänna intresse, som rimligen också där bör vara företrätt.

Då riksdagen desslikes för några år sedan, nämligen år 1930, begärde att frågan om organisationen av de nuvarande statliga monopolerna skulle tas upp innan oktroyen gick ut, vilket sker år 1936, så kommer ju därvidlag också en förnyad prövning till stånd av allt, som sammanhänger med monopolföretagens organisation, och resultatet därav kommer att läggas på riksdagens bord. Därför finner utskottet ännu mindre någon anledning att gå på någon annan linje än ett avstyrtade av den motion, som här i kammaren framförts, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Tham, Vollrath: Herr Bergman påstod nyss i sitt anförande, att utskottet syntes fullständigt oberört inför motionens syfte. Så är nog inte fallet, utan utskottet har låtit vidtaga en grundlig undersökning, och jag för min del respekterar på det högsta de betänkligheter, som herr Bergman har gjort sig till talesman för. Men av den undersökning, som utskottet vidtagit, framgår tydligt, såsom herr Sjödahl också anförde, att några missförhållanden av påtalad art inte ha kunnat konstateras. Givet är emellertid, att man måste följa denna fråga med stor uppmärksamhet. Utvecklingen kan ju tänkas slå in på oriktiga banor, så att det i en framtid kan bli tal om att utdela uppdrag vid monopolföretag såsom partibelöningar. Då måste naturligtvis riksdagen ingripa, men att nu göra något sådant av fruktan för en osund utveckling, vore att gå händelserna i förväg.

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.)

Det har också framhållits, att det måste anses orimligt, att en person skall vara diskvalificerad för ett uppdrag i ett affärsdrivande verk eller monopol-företag, därför att han är riksdagsman, även om han föröfrigt har förutsättningar för uppgiften. Jag anser till och med, att det är likgiltigt om en socialdemokrat eller en högerman får ett förtroendeuppdrag inom ett monopol-företag, ty huvudsaken är, att han är en bra karl och att han har de egenskaper, som kvalificera honom för uppdraget i fråga.

Med dessa få ord har jag velat angiva motiven för min anslutning till utskottets enhälliga uttalande, till vilket jag, herr talman, får yrka bifall.

Herr **Bagge**: Herr talman! Till andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande i detta ärende har fogats en reservation av herr von Seth rörande utskottets motivering, som innehåller ungefär min syn på den här saken. Det säges där, att syftet med motionen är värt erkännande. »Den berör en fråga av stor betydelse för vårt demokratiska styrelseskick. Emellertid gäller motionens yrkande ett så vagt angivet område, att ett bifall till dess utredningsyrkande enligt utskottets mening icke skulle åstadkomma ett klarläggande av frågan i hela dess vidd. Den ovissa utsikten till att nya statliga monopol komma att inrättas utgör därför ej tillräckliga skäl för en utredning rörande riksdagsmännens ställning till dylika företag. Frågan om politik och förvaltning och om det parlamentariska inflytandet på den statliga affärsverksamheten bör upptagas i ett större sammanhang, varvid de i motionen framförda synpunkterna självfallet böra bli föremål för ingående prövning.»

Vi återfinna icke någon reservation i liknande anda till första kammarens tillfälliga utskotts utlåtande, och jag ser mig därför nödsakad att för min del, om det blir votering, rösta för utskottets hemställan. Men då herr Bergman i ett sådant ståndpunktstagande vid en eventuell votering lade in, att man inte skulle ha något sinne för det problem, som här föreligger, har jag ansett mig böra på detta sätt taga kammarens uppmärksamhet i anspråk för att klargöra min inställning till frågan.

Herr **Bergman**: Utskottets ärade ordförande sade, att man icke påvisat något enda fall, där de vid ett monopolföretag engagerade riksdagsmännen icke skulle ha varit kompetenta eller icke skött sig bra. Det är givetvis icke alls meningen att gå in på den frågan. Det är ju en ytterst ömtålig och delikat fråga, som icke lämpar sig att här debattera. Det är ju för övrigt icke mot någon enskild person man riktar sig, utan emot själva systemet. Det är en farlig väg, som man är inne på. Det kan icke förnekas, att det är en väg, som leder till partibelöningar. Riksdagen bör reagera emot sådant. Det förhåller sig så, som en av de ofantligt många tidningar av olika partiriktningar, som yttrat sig i frågan, säger, nämligen att en utredning om denna sak borde riksdagen för sitt eget anseendes skull näppeligen vägra att gå in på. Ett avslag skulle göra ett alltför dåligt intryck. — En av de mest spridda tidningarna i det län jag har äran representera, säger rent ut, att ett avslag på denna begäran skulle direkt skada riksdagen.

Jag menar, att man bör lägga märke till denna växande opinion ute i landet, och jag förstår icke, varför man skulle draga sig för ett beslut av det modesta slag, som här är ifrågasatt. Man säger nu, att även denna sak kommer under utredning, då man skall förnya uppdragen åt de monopol som finnas. Den utsikten torde icke många taga på allvar och även om en sådan partiell utredning på allvar skulle äga rum, så omfattar den ju ej vad som motionen åsyftar mer än till en obetydlig del. Det planeras ju nya monopol. Vi önska, att en principiell utredning i saken skall äga rum och ej blott gälla sprit- och tobaksmonopolen. Vi reagera emot det politiska belöningsväsendet

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.)

och mot möjligheten av att politiska avgöranden kunna påverkas av ovidkommande hänsyn. Nu har man invänt, att sådant kan gälla också många andra områden. Det må så vara, men ifall man kan avlägsna det från något område, där det är lätt att avlägsna, och om man kan hindra utvidgandet av sådan möjlig påverkan är det ju bra. För min del har jag visserligen icke någonting emot om man vill utvidga utredningen ända därhän, att den skulle gälla även frågan om statens tjänstemän böra få tillhöra riksdagen. Det finns ju länder, där de äro uteslutna. Jag vet dock icke, vad herr Sjö Dahl menade, när han åberopade mitt eget fall. Jag har ju varit statstjänsteman, men är det nu icke längre. Att man verkställer en utredning även rörande ett så vidgat område, går ju visst an. Det är dock någonting helt annat än vad här är fråga om; att statstjänstemän få tillhöra riksdagen innebär ej något politiskt belöningsväsen.

Jag ber att få betona, att här icke är fråga om något angrepp på eller något misstänkliggörande av parlamentarismen; motionen är tvärtom väckt av pur omtanke om parlamentarismens framtid. Herr Sjö Dahl sade själv, att man hyser misstroende, när man hör någon yttra sig i en fråga, där han själv har ett visst privat intresse. Skulle det då icke vara önskvärt att i så stor utsträckning som möjligt undvika att skapa sådana situationer, i vilka man kan riskera att bli bunden av ett visst materiellt intresse. Det är klart, att något sådant icke går att genomföra över hela linjen, men i avseende på detta särskilda område finns det möjligheter att undvika det sken av politiskt parti-belöningsväsen, som icke är förmånligt för riksdagens prestige.

Jag ber att få vidhålla yrkandet om bifall till motionen.

Herr Sjö Dahl: Herr talman! Jag vill endast replikera med ett par ord herr Bergman.

Herr Bergman talade om ett politiskt belöningsväsen, som tydligtvis skulle vara på väg här i landet och som skulle bestå i att man gav personer uppdrag i monopolföretag. Herr Bergman till och med presumerar, att om riksdagen till äventyrs skulle komma att taga ställning till införandet av ett nytt monopol, skulle här finnas så pass många, som voro hungriga efter uppdrag i detta monopol, att det skulle inverka på riksdagens beslut. Jag tror, att herr Bergman har mycket liten kännedom om hur den svenske riksdagsmannen i gemen betar sig, när han handlägger ett viktigt statligt ärende. Jag måste med min fyraåriga erfarenhet av de svenska riksdagsmännen och den svenska riksdagen protestera mot att man överhuvud taget kan i riksdagens första kammare framkasta en sådan tanke. Ty den är oriktig och har icke något som helst stöd i det verkliga förhållandet. Jag tycker, att det är som att smutsa i eget bo, herr talman!

Herr Åkerberg: Frågan har av herr Bergman framförts som ett demokratiskt renlighetskrav. Jag måste i likhet med herr Bagge deklarerat, att jag har stort intresse för den sidan av saken. För utformningen av demokratien är givetvis frågan om riksdagsmännen och deras beroende av sina förvärvsmöjligheter, när det gäller deras förhållande till frågornas behandling i riksdagen, av den allra största betydelse. Men jag tror inte, att det rätta sättet att nalkas den frågan är att komma med allehanda motioner om att riksdagsmännen inte få inneha de och de ställningarna. I andra länder finnas åtskilliga sådana förbud. Jag kan inte säga, att dessa länder utmärka sig för större parlamentarisk renlighet än t. ex. vårt land. I Frankrike exempelvis få militärer inte vara riksdagsmän, men jag vet intet parlament, där militärerna husera så ogenerat som i det franska.

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.)

Under alla förhållanden måste man, såsom här redan framhållits, fråga, varför man skall inskränka ett sådant förbud till de statliga monopolföretagen. Varför skall det inte gälla också andra statliga företag? Vi kunna tänka på riksbanken och riksgälden, där det under många år varit så gott som regel, att riksdagsmän insatts i fullmäktigeinstitutionerna. Jag förmodar, att dessa poster kunna användas som partibelöningar i lika hög grad som de andra. Det finns ett annat företag, som heter Radiotjänst. Det är för närvarande organiserat som ett monopolbolag, men den tanken har framförts, att det skulle göras till en rent statlig institution. Skulle det då under nuvarande förhållanden vara skadligt, att en riksdagsman suttet i detta företag, men fullt tillåtligt, om det organiseras så, som kommunikationsministern har tänkt sig?

Herr Bergman pekade på att det kommit fram en spontan opinionsyttring i denna fråga. Jag tror, att han överdriver något i det avseendet. Jag är själv redaktör och sätter naturligtvis ett stort värde på vad jag själv skriver, men jag vet också, att det skrives åtskilligt i tidningarna — även om det sker i alla tidningar — som inte alls är uttryck för någon mera utbredd opinion. Det finns någonting, som heter ledarnöden i tidningarna, och när en tidning har fått tag i ett ben, vandrar det gärna genom alla ledarspalter, medan den stora allmänheten förhåller sig liknöjd till saken.

Under alla förhållanden har denna fråga tagits upp i galen ända, om det är meningen nämligen att förverkliga de renlighetsprinciper, som herr Bergman har gjort sig till tolk för. Här komma ju motioner om att riksdagsmännen inte få inneha än det ena, än det andra uppdraget. Enligt det här förslaget få de inte sitta i monopolstyrelser, för någon tid sedan fingo de inte vara landshövdingar, och det har ju framställts åtskilliga andra sådana propäer. Då uppställer sig den frågan: vilka uppdrag få riksdagsmännen egentligen ha? Vilka inkomster få de ha, utan att deras ställningstagande i riksdagen förryckes? Den frågan kan knappast dryftas annat än i samband med utmätandet av de arvoden, som utgå till riksdagsmännen. Om man skall ställa sådana krav på riksdagsmännen, att de inte få stå i något beroende av de frågor, som bli föremål för deras beslut i riksdagen, kommer man till det resultatet, att man måste bestämma helt andra arvoden för riksdagsmännen än de i underkant tilltagna, som för närvarande utgå.

Jag har ingenting emot att denna fråga prövas, men den bör prövas i det större sammanhang, som jag här har nämnt. För närvarande kan jag inte annat än yrka bifall till utskottets framställning.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad första kammarens första tillfälliga utskott hemställt i sitt utlåtande nr 2, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles den i ämnet väckta motionen.

Om förbud för riksdagsman att innehava vissa uppdrag. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av väckta motioner om lagstiftning rörande fiskets skyddande mot förorening av vattnet i vattendragen;

nr 36, i anledning av väckta motioner angående ändring i villkoren för erhallande av statsbidrag till understöd åt fiskare;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Nedre Åråns regleringsföretag i Jönköpings län;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlagskapital åt Svenska spannmålsföreningen u. p. a.; samt

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av nionde huvudtitelns anslag till utredning angående jordbrukets skuldsättning.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 37, angående vissa avlönings- och omkostnadsanslag under fjärde huvudtiteln.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.

Under punkten 5 av fjärde huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, utom annat,

dels förklara, att de av riksdagen för budgetåret 1934/1935 godkända staterna för generalitetet, arméfördelningsstaberna, militärbefäl och inspektioner, kommandantskapet i Boden, rullföringsbefälhavare med biträden, bataljonsläkare vid fältläkarkåren, krigsskolan, ridskolan, truppförband av infanteriet, utom Svea livgarde och Göta livgarde, truppförband av kavalleriet och artilleriet, överstelöjtnanter och majorer vid kavalleriregementena, artilleriets fabriker och tyganstalter, ingenjörkåren och fälttelegrafkåren, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid trängen, trängkåren, garnisonssjukhusen å Karlsborg och i Boden, arméns sjuksköterskekår samt polispersonalen i Boden och å Karlsborg skulle i oförändrat skick gälla under budgetåret 1935/1936,

dels godkänna de vid statsrådsprotokollet den 4 januari 1935 fogade förslag till stater för generalstaben, artilleristaben, krigshögskolan, artilleri- och ingenjörhögskolan, skjutskolan för infanteriet och kavalleriet, artilleriets skjutskola, arméns underofficersskola, Svea livgarde, Göta livgarde, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid fortifikationen, intendenturkåren samt garnisonssjukhuset i Stockholm, att gälla under budgetåret 1935/1936,

dels godkänna de i en vid förutnämnda statsrådsprotokoll fogad »Förteckning över vissa i stat icke uppförda löner och arvoden m. fl. ersättningar» under rubriken »A. Arvoden till ordinarie befattningshavare med avlöning

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag.

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)
från anslag under fjärde huvudtiteln, lantförsvaret m. fl.» upptagna arvoden, att utgå under budgetåret 1935/1936,

dels till avlöning till personal vid staber och truppförband m. fl. för budgetåret 1935/1936 anvisa ett förslagsanslag av 25,800,000 kronor,

dels medgiva, att, i överensstämmelse med av föredragande departementschefen i åberopade statsrådsprotokollet förordade huvudgrunder, under budgetåret 1935/1936 finge utgå tillfällig löneförbättring åt löjtnanter, sergeanter samt furirer av första klassen (likställda).

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *J. B. Johansson* m. fl. (nr 5) och den andra inom andra kammaren av herr *Lindman* m. fl. (nr 17), hade, bland annat, hemställts, att anslaget till avlöning till personal vid staber och truppförband m. fl. måtte ökas med 83,676 kronor.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *K. G. Westman* m. fl. (nr 65) och den andra inom andra kammaren av herr *Österström* m. fl. (nr 202), bland annat, hemställts, att av anslaget till avlöning till personal vid staber och truppförband m. fl. samt av vederbörliga underhållsanslag måtte bestridas kostnaderna för i motionen angiven personal vid Gotlands artillerikår.

Därjämte hade i en inom andra kammaren av herr *B. Holmgren* väckt motion (II: 191) hemställts, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring av Kungl. Maj:ts förslag angående tillfällig löneförbättring åt vissa militära befattningshavare, att flygvapnets personal på stat, i fråga om åtnjutande av löneförbättringen jämfördes med personalen på aktiv stat vid de övriga försvarsgrenarna.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte, utom annat,

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å såväl herr *J. B. Johanssons* m. fl. och herr *Lindmans* m. fl. motioner (I: 5 och II: 17), i vad de avsåge ökning av kadern vid Gotlands infanterikår och vid Gotlands artillerikår, som herr *K. G. Westmans* m. fl. och herr *Österströms* m. fl. motioner (I: 65 och II: 202), i vad dessa motioner avsåge ökning av kadern vid Gotlands artillerikår,

dels förklara, att de av riksdagen för budgetåret 1934/1935 godkända staterna för generalitetet, arméfördelningsstaber, militärbefäl och inspektioner, kommandatskapet i Boden, rullföringsbefälhavare med biträden, bataljonsläkare vid fältläkarkåren, krigsskolan, ridskolan, truppförband av infanteriet, utom Svea livgarde och Göta livgarde, truppförband av kavalleriet och artilleriet, överstelöjtnanter och majorer vid kavalleriregementena, artilleriets fabriker och tyganstalter, ingenjörkåren och fälttelegrafkåren, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid trängen, trängkåren, garnisonssjukhusen å Karlsborg och i Boden, arméns sjuksköterskekår samt polispersonalen i Boden och å Karlsborg skulle i oförändrat skick gälla under budgetåret 1935/1936,

dels ock godkänna de vid statsrådsprotokollet över försvarsärenden den 4 januari 1935 fogade förslag till stater för generalstaben, artilleristaben, krigshögskolan, artilleri- och ingenjörhögskolan, skjutskolan för infanteriet och kavalleriet, artilleriets skjutskola, arméns underofficersskola, Svea livgarde, Göta livgarde, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid fortifikationen, intendenturkåren samt garnisonssjukhuset i Stockholm, att gälla under budgetåret 1935/1936,

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

b) godkänna de i en vid förenämnda statsrådsprotokoll fogad »Förteckning över vissa i stat icke uppförda löner och arvoden m. fl. ersättningar» under rubriken »A. Arvoden till ordinarie befattningshavare med avlöning från anslag under fjärde huvudtiteln, lantförsvaret m. fl.» upptagna arvoden, att utgå under budgetåret 1935/1936,

c) till avlöning till personal vid staber och truppförband m. fl. för budgetåret 1935/1936 anvisa ett förslagsanslag av 25,800,000 kronor,

d) med avslag å herr Holmgrens förevarande motion (II: 191) medgiva, att, i överensstämmelse med av föredragande departementschefen i åberopade statsrådsprotokollet förordade huvudgrunder, under budgetåret 1935/1936 finge utgå tillfällig löneförbättring åt löjtnanter, sergeanter samt furirer av första klassen (likställda).

Reservationer hade avgivits av, utom annan,

1:o) herrar *Johansson* i Fredrikslund, *Bergqvist*, *Svensson* i Kompersmåla, *Borell*, *Magnusson* i Skövde och *Persson* i Falla, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, utom annat,

a) med bifall till såväl herr J. B. Johanssons m. fl. och herr Lindmans m. fl. motioner (I: 5 och II: 17), i vad de avsåge ökning av kadern vid Gotlands infanterikår och vid Gotlands artillerikår, som herr K. G. Westmans och herr Österströms motioner (I: 65 och II: 202), såvitt däri avsåges ökning av kadern vid Gotlands artillerikår,

dels förklara, att de av riksdagen för budgetåret 1934/1935 godkända staterna för generalitetet, arméfördelningsstaberna, militärbefäl och inspektioner, kommandantskapet i Boden, rullföringsbefälhavare med biträden, bataljonsläkare vid fältläkarkåren, krigsskolan, ridskolan, truppförband av infanteriet utom Svea livgarde, Göta livgarde och Gotlands infanterikår, truppförband av kavalleriet och artilleriet utom Gotlands artillerikår, överstelöjtnanter och majorer vid kavalleriregementena, artilleriets fabriker och tyganstalter, ingenjörkårerna och fälttelegrafkåren, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid trängen, trängkårerna, garnisonssjukhusen å Karlsborg och i Boden, arméns sjuksköterskekår samt polispersonalen i Boden och å Karlsborg skulle i oförändrat skick gälla under budgetåret 1935/1936,

dels ock godkänna såväl de vid statsrådsprotokollet över försvarsärenden den 4 januari 1935 fogade förslag till stater för generalstaben, artilleristaben, krigshögskolan, artilleri- och ingenjörhögskolan, skjutskolan för infanteriet och kavalleriet, artilleriets skjutskola, arméns underofficersskola, Svea livgarde, Göta livgarde, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid fortifikationen, intendenturkåren samt garnisonssjukhuset i Stockholm som ock vid utlåtandet fogade, såsom bilagor A och B betecknade förslagsstater för Gotlands infanterikår och Gotlands artillerikår, samtliga att gälla under budgetåret 1935/1936,

b) godkänna de — — — (= utskottet) — — — budgetåret 1935/1936,

c) till avlöning till personal vid staber och truppförband m. fl. för budgetåret 1935/1936 anvisa ett förslagsanslag av 25,900,000 kronor,

d) med avslag å — — — (= utskottet) — — — klassen (likställda);

2:o) herrar *Carlsson* i Gävle, *Nilsson* i Gränebo, *Gustafsson* i Benestad, *Strindlund*, *Jeppsson* och *Svensson* i Grönvik, vilka ansett, att utskottets yttrande bort lyda så, som i denna reservation angivits, och avslutas med en hemställan, att riksdagen måtte, utom annat,

a) med bifall till såväl herr J. B. Johanssons m. fl. och herr Lindmans m. fl.

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)
 motioner (I:5 och II:17) som herr K. G. Westmans och herr Österströms
 omförmälda motioner (I:65 och II:202), samtliga motioner såvitt däri av-
 såges ökning av kadern vid Gotlands artillerikår, samt med avslag å herr J. B.
 Johanssons m. fl. och herr Lindmans m. fl. nyssnämnda motioner, i vad de-
 samma avsåge ökning av kadern vid Gotlands infanterikår,

dels förklara, att de av riksdagen för budgetåret 1934/1935 godkända sta-
 terna för generalitetet, arméfördelningsstaberna, militärbefäl och inspektioner,
 kommandantskapet i Boden, rullföringsbefälhavare med biträden, bataljons-
 läkare vid fältläkarkåren, krigsskolan, ridskolan, truppförband av infanteriet,
 utom Svea livgarde och Göta livgarde, truppförband av kavalleriet och artil-
 leriet utom Gotlands artillerikår, överstelöjtnanter och majorer vid kavalleri-
 regementena, artilleriets fabriker och tyganstalter, ingenjörkårerna och fält-
 telegrafkåren, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid trän-
 gen, trängkårerna, garnisonssjukhusen å Karlsborg och i Boden, arméns sjuk-
 sköterskekår samt polispersonalen i Boden och å Karlsborg skulle i oförändrat
 skick gälla under budgetåret 1935/1936,

dels ock godkänna såväl de vid statsrådsprotokollet över försvarsärenden den
 4 januari 1935 fogade förslag till stater för generalstaben, artilleristaben,
 krigshögskolan, artilleri- och ingenjörhögskolan, skjutskolan för infanteriet
 och kavalleriet, artilleriets skjutskola, arméns underofficersskola, Svea livgar-
 de, Göta livgarde, officerare och underofficerare med vederlikar m. fl. vid
 fortifikationen, intendenturkåren samt garnisonssjukhuset i Stockholm som
 ock den vid utlåtandet fogade, såsom bilaga B betecknade förslagsstaten för
 Gotlands artillerikår, samtliga att gälla under budgetåret 1935/1936,

- b) godkänna — — — (= utskottet) — — — budgetåret 1935/1936;
- c) till avlöning — — — (= utskottet) — — — 25,800,000 kronor;
- d) med avslag — — — (= utskottet) — — — klassen (likställda).

Herr Carlsson, Carl: Herr talman! Av förevarande utlåtande framgår,
 att meningarna inom utskottet beträffande denna fråga varit mycket delade.
 Man kan säga, att utskottet först har delat sig i två hälfter och sedan ha re-
 servanterna också delat sig i två hälfter, sex på vardera sidan.

Det gäller här enligt mitt förmenande ingen stor fråga, men jag tror, att
 den dock är av den beskaffenheten, att ett bifall till den reservation, som jag
 jämte fem andra utskottsledamöter har avgivit, är fullt berättigat. Gotland
 är under alla förhållanden ett område, som har en oerhört stor betydelse ur
 hela landets synpunkt, när det gäller vårt försvar. Det framgår också av
 vederbörande myndigheters skrivelser, att de fästa stort avseende vid Got-
 lands försvar. Nu har utskottsmajoriteten den här gången liksom förra året
 ställt sig avvisande och hänvisat till försvarskommissionens arbete, som väl
 skall bli färdigt i sinom tid. Men jag tror, att detta avvisande inte är rik-
 tigt. Redan förra året uttalade statsutskottet och riksdagen fullständigt en-
 hålligt, att frågan om Gotlands försvar är en av våra viktigaste försvars-
 frågor. Och saken är alltjämt enligt mitt förmenande lika aktuell. Jag vill,
 herr talman, inte vara med om att på något sätt föregripa försvarskommissio-
 nens slutliga ståndpunktstagande till de olika frågorna, men härvidlag har
 jag den uppfattningen, att den lilla förbättring, som vårt förslag innebär, inte
 på något sätt kommer att föregripa försvarskommissionens slutliga stånd-
 punktstagande. Ty vad resultatet än kommer att bli, har man rätt att för-
 vänta, att de åtgärder, som föreslagits av oss reservanter, skola genomföras.

Vi begära för närvarande ingenting annat än att en viss förstärkning skall
 vidtagas av Gotlands artillerikår. En sådan skulle medföra en kostnadsök-
 ning av ungefär 26,000 kronor. Vi anse det beloppet vara rimligt. Vidare

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

anse vi, att vad som här motionsvis föreslagits beträffande en förstärkning av luftvärnet för Gotland och en viss utökning av kustartilleriets artillerikår måste bli en följd av detta förslag. Men det viktigaste är för närvarande att få ett tillräckligt antal officerare, som kunna stå beredda att träda in, när denna förstärkning en gång kommer till stånd.

Alla skäl tala sålunda enligt mitt förmenande för att riksdagen redan nu bör gå in för ett bifall till det förslag, som jag jämte fem utskottskamrater reservationsvis har framfört. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till vår reservation.

Herr Roos: Herr talman! I det svenska försvarets uppgift ingår skyddet av alla rikets delar. Ur synpunkten av bevarande i svensk samhörighet kan därvid ingen landsdel sättas framför andra. Men vissa av rikets delar äro omistliga icke blott för sin egen skull, utan därför att deras övergång i en främmande makts hand skulle betyda minskad möjlighet att bevara andra av landets provinser. En sådan landsdel är Gotland. Vid början av ett krig har en mot oss fientlig makt flygbaser på andra sidan av Östersjön. För att därifrån framföra flygplan till Sveriges fastland erfordras så stora myckenheter olja, att antalet medförda flygbomber måste väsentligt inskränkas. År 1930 uttalade särskilt tillsatta sakkunniga, att faran för ett utnyttjande av Gotland som framskjuten bas för främmande makts sjö- och flygstridskrafter var större än tillförene, beroende därpå, att numera icke blott sjöstridskrafter utan även, och i ännu högre grad, flygstridskrafter äro i behov av hjälpbaser. Om, säga de sakkunniga vidare, en fiende bemäktigat sig ön och där upprättat åt sig en bas för sjö- och flygstridskrafter, har vårt strategiska läge i mycket hög grad försämrats.

En av förutsättningarna, och en nödvändig förutsättning, för ett framgångsrikt försvar av Gotland är att den levande försvarskraften kan på bästa sätt tillgodogöras. Att Sveriges riksdag förstår det allvarliga läge, vari världens folk och länder nu befinna sig, torde vara ställt utom allt tvivel. Genom bifall till någon av de vid detta betänkande fogade reservationer nummer 1 eller nummer 2 kan riksdagen visa, att den har en allvarlig tanke på att förbättra försvaret. Helst skulle jag ha sett, att den första reservationen vunnit riksdagens bifall, men då sannolikt är, att den andra har större möjligheter till framgång, vill jag ansluta mig till det av herr Carlsson nyss gjorda yrkandet.

Häri instämde herr *Bodin, Gunnar*.

Herr Borell: Herr talman, mina herrar! I en inom denna kammare av herr Johansson, Johan Bernhard, m. fl. väckt motion om höjda anslag under fjärde huvudtiteln har upptagits jämväl frågan om förstärkning av Gotlands försvar. I detta avseende innehåller motionen samma yrkande som den motion, för vars bifallande herr Carlsson nyss gjorde sig till talesman, men herr Johan Bernhard Johansson och hans medmotionärer gå ett steg längre. I den motion, för vilken herr Carlsson talade, är fråga allenast om kaderförstärkning vid Gotlands artillerikår. Den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. väckta motionen upptar jämväl frågan om förstärkning av befälskadern vid Gotlands infanterikår.

Den förre ärade talaren, herr Roos, talade om Gotlands i försvarshänsende utsatta läge och dess strategiska betydelse i det svenska försvaret. Detta är väl en sak som är erkänd, tror jag, av de flesta, som något tänkt över detta ämne. Den situationen är ingalunda otänkbar, att det under krigiska förveck-

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)
 lingar kan inträffa, att man ej kan sända förstärkningar från fastlandet till Gotland för att avvärja ett landsättningsförsök, eller åtminstone att man inte hinner göra detta i tillräckligt god tid. Vid sådant förhållande är Gotland för sitt försvar hänvisat enbart till de egna stridskrafterna. Om man betänker, att de levande stridskrafterna på Gotland ej ens ha så mycket kvalificerat befäl som motsvarande organisationer på fastlandet, så förstår man, att detta måste vara en synnerligen betänklig brist, särskilt med hänsyn till att Gotland har ett mera utsatt läge än flertalet andra orter i vårt land. Den motion, för vilken jag nu talar, åsyftar ingenting annat än att tillgodose detta behov i så måtto, att de gotländska formationerna ej bli sämre ställda än motsvarande formationer på fastlandet. Jag behöver väl ej erinra om vad detta betyder, inte blott i ökad värnkraft, utan även med hänsyn till de värnpliktiga, som skola uppta striden under nu tänkta förhållanden. Erfarenheten från alla håll visar, att förlusterna bli oerhört mycket större, därest inte truppen har erforderligt befäl, och detta i så mycket högre grad i samma mån som värnpliktsutbildningen är ringa. Enbart omtanken om den levande försvarskraften på Gotland bör göra, att man ej undandrar sig att rätta till de uppenbara missförhållanden, som i ifrågavarande hänseende föreligga, och detta inte blott beträffande artillerikåren utan jämväl och kanske ännu mera beträffande Gotlands infanterikår.

Jag vill i anslutning till vad herr Carlsson nyss yttrade säga, att jag för min del har den bestämda uppfattningen, att ett beslut i denna riktning inte på något sätt kan föregripa försvarsutredningens ståndpunktstagande. Det är således uppenbart, att jag varmt skulle önska, att jag kunde tala så, att jag vunne riksdagens bifall även till det yrkande som innefattas i herr Johan Bernhard Johanssons motion. Jag vet emellertid, att jag inte har den förmågan, jag vet att förhållandena ligga så till, att det är utsiktslöst att vinna något mer än vad herr Carlsson yrkade, och i detta läge avstår jag från att göra något eget yrkande och kommer vid den slutliga omröstningen att ansluta mig till den av herr Carlsson m. fl. vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Nilsson, Johan, i Malmö: Herr talman! Den fråga som nu föreligger var ju, som det redan erinrats om, föremål för statsutskottets och riksdagens behandling även i fjol. Herr Carlsson nämnde att statsutskottet och efter utskottet riksdagen hade understrukt vikten av, att Gotland fick ett ordnat och väl avpassat försvar. Men han glömde att tala om, att riksdagen lika enhälligt den gången sade ifrån, att motionerna inte borde föranleda någon åtgärd, med den motiveringen att sagda problem icke borde utbrytas ur sitt organisatoriska sammanhang med försvarsfrågan i övrigt utan borde få sin lösning i samband med denna.

Då måste man ju fråga sig: Vad har inträffat sedan riksdagen sista gången behandlade denna fråga? Det politiska och militärpolitiska läget kan väl anses vara detsamma som då. Jag vet verkligen inte vad som kan ha inträffat, som kan motivera att man frångår den princip man anslöt sig till i fjol, nämligen att man borde avvakta försvarskommissionens resultat. Det förefaller mig som om ingenting annat hade inträffat än att våra ärade och goda vänner på Gotland hade fortsatt sin agitation för att få en liten kaka i förväg, innan försvarskommissionen kommer med sitt utlåtande. Med denna propaganda har man vunnit en och annan riksdagsman, bland dem även en som i fjol i statsutskottet anslöt sig till den mening som enhälligt, som det står, omfattades av oss andra, nämligen att man borde avvakta försvarskommissionens förslag. Detta ha vi för övrigt nu så mycket större anledning att göra, som försvarskommissionens betänkande inte längre ligger så avlägset, att vi sär-

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

skilt behöva oroa oss för någon plats, i detta fall Gotland, eller dra ut en eller annan detalj ur kommissionens arbete, som kan beröra någon annan provins i vårt land. Den tid som har gått har snarare ytterligare motiverat och styrkt den i följd uttalade uppfattningen än försvagat och förändrat densamma. Under sådana omständigheter kan inte läget föranleda mig att ingå på någon slags försvarspolitisk diskussion rörande Gotlands betydelse i den stora försvarsorganisationen. Jag vill emellertid säga, att även om försvarskommissionens ledamöter skulle vara övertygade om, att det som i dag kommer att antagas av riksdagen kommer att föreslås av försvarskommissionen, så bör man inte förekomma prövningsrätten för riksdagen av alla frågor i ett sammanhang. Riksdagen måste ha rätt att pröva varje detalj i ett sammanhang och passa in densamma i den slutliga, hela landet omfattande försvarsorganisationen. Det skulle inte överensstämma med den klokhets och försiktighet, som riksdagen annars anser vara den riktiga, då ett ärende ligger under utredning. Det är många ärenden som komma upp och som bli avfärdade med den motiveringen, att frågan ligger under utredning.

Under sådana omständigheter, herr talman, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

Herr Westman: Herr talman! Jag förstår mycket väl, att enligt de konservativa regler, som behärska arbetet i ett utskott, vill en ärad talesman för ett utskott inte det ena året förordas en annan ståndpunkt än den utskottet har intagit ett föregående år, utan att man kan påvisa, att verkligt starka skäl ha kommit till. Jag för min del anser, att man här verkligen kan göra det. Läget har så tillvida klarnat, som vi nu tydligare än för ett år sedan kunna överskåda vilka medel som måste ställas till truppernas på Gotland förfogande, om de skola ha utsikt att avvärja en fientlig landstigning. Arbetet inom försvarskommissionen har, enligt vad flera av dess ledamöter intygat, fortskridit så långt, att det blivit fullkomligt klart, att om man överhuvud anser att Gotland skall sättas i tillfälle att försvara sig, böra bland annat de åtgärder vidtagas, som vi nu diskutera. Jag vågar påstå — och det torde den ärade föregående talaren inte kunna bestrida — att i sak ligger frågan till på det sättet. Det är således en allmänt erkänd sak som vi nu tala om. Den förstärkning av trupperna, som förordas i herr Carlssons reservation, erkänna alla är nödvändig. Under sådana omständigheter, och då man ser att åtgärderna kunna vidtas utan att medföra minsta fara för budgeten, så menar jag, att det är en underlåtenhetssynd att inte göra vad man klart inser vara det riktiga. En utredning i all ära, men man får naturligtvis inte driva respekten för den så långt, att man ställer sig i den ansvarsfyllda situationen att man underlåter att vidta de åtgärder för rikets säkerhet, som man kan göra och som man anser vara nödvändiga.

Den ärade talaren talade om riksdagens klokhets och försiktighet. Jag undrar om det inte bör ingå i riksdagens klokhets och försiktighet att den, så fort det låter sig göra, vidtar de åtgärder för rikets försvar som den kan göra och som den inser vara nödvändiga. Jag skulle vilja rikta en vädjan till den ärade talaren och hans meningsfränder att beakta dessa synpunkter även då vi längre fram komma att behandla en del yrkanden som motionsvis ha framförts och som avse att förse Gotlands trupper med nödvändigt materiel. Även den saken kan ske inom ramen av en balanserad budget, och även den faller under samma synpunkter, som jag här har utvecklat rörande den fråga som vi i dag diskutera.

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

Jag vågar vädja till kammarens ledamöter huruvida inte tiden nu kunde vara inne, att kammaren visade sig behjärta vikten av att göra något för Gotlands försvar.

Jag ber att få yrka bifall till herr Carlssons reservation.

I detta anförande instämde herr *andre vice talmannen* samt herrar *von Heland, Hamrin, Holstenson, Johan Johansson, Elof Andersson, Anton Pettersson, von Stockenström, Oscar Ericson, Kvarnzelius, Per Andersson, Tjällgren, Sköldén* och *Per Gustafsson*.

Herr statsrådet **Vennerström**: Herr talman! Jag har inte anhållit om ordet för att ingå i någon allmän principdiskussion rörande Gotlands ställning i det svenska försvaret. Jag vill inte heller gå in på något resonemang för eller emot de olika åtgärder som ha föreslagits och som kunna påtänkas i fråga om säkerställandet av de gotländska försvarsanstalterna. Jag har anhållit om ordet enbart för att rikta en replik till herr Borell, ordförande i försvarskommissionen, som därjämte har spelat en betydande roll såväl vid formuleringen av det enhälliga utskottsutlåtandet 1934, i vilket man avstyrkte åtgärder, som av reservationerna till betänkandet 1935, där man går in för vissa åtgärder till förstärkande av de gotländska försvarsanstalterna. Herr Johan Nilsson har redan erinrat om, att det enhälliga betänkandet 1934 bland annat argumenterade på den linjen, att nu lågo samtliga frågor rörande det gotländska försvaret under försvarskommissionens behandling, och det därför, som orden föll, inte var lämpligt att vidtaga åtgärder isolerade, utan frågan om det gotländska försvaret borde ses i samband med de övriga svenska försvarsfrågorna, och i samband med dessa skulle den erhålla sin bästa lösning. Jag ber att få erinra om, att en av dem som stå för detta uttalande är försvarskommissionens dåvarande och även nuvarande ordförande. Det är inte något klander mot honom. Med den ställning han har inom kommissionen och även såsom ganska bestämmande man inom statsutskottet, så har han ansett att denna viktiga försvarsfråga far bäst av att ses i samband med de övriga och alltså bör lösas på samma gång. Jag ber att få erinra herr Borell därom, att motionerna 1934 inte bara gällde omedelbara åtgärder, exempelvis kaderförstärkning, fastän denna då var på tal, utan egentligen avsågo en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning rörande det gotländska försvarsbehovet och framläggande av förslag därom till riksdagen 1935. Det vill säga hela detta förnämliga utskott med sådana talesmän från högern som biskopen där uppe, som herr Svensson i Kompersmåla, som herr Nylander i Borås, som herr Borell och andra, vilka sannerligen ingalunda kunna beskyllas för bristande försvarsintresse, avvisade den vägen, att frågan skulle utredas av Kungl. Maj:t, det vill säga förmodligen genom mig, och att förslag skulle framläggas till 1935 års riksdag. Jag har velat erinra om denna problemställning, som har gjort att jag såsom försvarsminister inte gärna kan ha handlat på annat sätt än att i enlighet med direktiv från riksdagens sida, från ett enhälligt statsutskott och från ordföranden i försvarskommissionen, icke uppta frågan i den till årets riksdag framlagda statsverkspropositionen.

Nu är frågan den, om man inom försvarskommissionen redan är på det klara med ordnandet av det gotländska försvaret. Det föreföll mig av professor Westmans anförande, som om så vore förhållandet. Jag är visserligen inom kommissionen bara en sporadiskt deltagande ledamot, jag har rätt att vara närvarande, jag begagnar mig då och då av den rätten, och jag tror mig därför ganska väl veta hur även denna fråga ligger till. Och att den ingalunda är klar framgår av två omständigheter vid dagens diskussion. Å ena sidan

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

säger ledamoten av kommissionen herr Carlsson i Gävle, att man har kommit så långt, att man kan ta en kaderförstärkning av artillerikåren utan att föregripa kommissionens arbete. Å andra sidan deklarerar kommissionens egen ordförande herr Borell, att man kan ta en kaderförstärkning inte bara vid artillerikåren utan även vid infanterikåren utan att föregripa kommissionens arbete. Jag tror att jag själv utan att föregripa kommissionens kommande ställningstagande kan säga, att ännu vet varken herr Borell eller jag eller herr Carlsson i Gävle, hur den slutliga organisationen kommer att bli, när försvarskommissionen, förmodligen inom de närmaste dagarna, kommer fram till preliminära beslut. Vi veta ännu ingenting om kostnadsramen för det svenska försvaret. Vi veta ingenting om organisationsramen, vi veta ingenting om storleken av infanteriet eller kustartilleriet eller de andra vapenslagen. Man kan i denna stund inte med någon tillstymmelse till klarhet verkligen säga, att organisationens omfattning blir den ena eller den andra.

Jag har bara velat säga ifrån, att så förefaller mig saken ligga till. Och om det, som utskottet sade 1934, var lämpligt att frågan då löstes i ett sammanhang, på vilken linje ett enhälligt statsutskott ställde sig, så ha vi skäl att följa den linjen även i år, då den är tillstyrkt av statsutskottets majoritet.

Herr Johansson, Johan Bernhard: Herr talman! Herr Johan Nilsson i Malmö förklarade i sitt anförande, att det försvarspolitiska läget inte hade förändrats från i fjol till i år. För min del har jag den uppfattningen, att den förstärkning av de militära krafterna på Gotland, som här är i fråga, bort genomföras långt tidigare, och det anses ju också av årets statsutskott, eftersom undertecknarna av de båda reservationerna tillsammans, som kammaren kan finna, bilda majoritet inom utskottet för ett positivt beslut, fastän de äro oeniga om hur långt man skall gå.

Det har talats om att ett beslut skulle föregripa försvarsutredningen, och herr statsrådet sade, att man ännu inte vet någonting om hur den organisation, som försvarskommissionen kommer att föreslå, ser ut. Men av den överläggning som ägde rum inom utskottet och även av diskussionen i kammaren i dag har man åtminstone fått så mycket klart för sig, att ett bifall till endera av reservationerna inte på något sätt kommer att föregripa försvarskommissionens blivande förslag. Har man dessutom den uppfattningen, att denna sak är högeligen önskvärd, så förstår jag inte, varför man inte redan nu kan skrida till ett beslut. Stillastående betyder som bekant alltid tillbakagång, och vi måste vara eniga om, att Gotlands försvar ingår som en utomordentligt viktig del av vårt lands försvarsorganisation.

Det politiska läget talade herr Johan Nilsson om. Ja, det allmänna militärpolitiska läget hänger ju rätt mycket tillsammans med det ekonomiska, och vi se ju alltjämt hur länderna bekämpa varandra ekonomiskt med alla möjliga åtgärder till förhindrande av det fria varuutbytet. Alla sådana ekonomiska åtgärder återverka på det politiska läget, och vi få ju gång på gång bevittna enligt tidningspressen, hurusom det politiska läget framkallar trupperelser än på det ena hållet och än på det andra.

Nog måste man säga sig, att det politiska läget och den allmänna oron i världen mana till, att man ser om sitt lands försvar. Och Gotland är en utpost för vårt fastland som det efter min mening är vår plikt att i första hand och så snart som möjligt tillgodose i försvarsavseende. Jag vill bara be herrarna tänka sig in i den situationen, att under en militär konflikt — det må nu vara endast en sådan konflikt, där det för vårt land gäller att bevara sin neutralitet — Gotland besättes av en främmande makt. I vilken situation kommer då icke vårt fastlandsförsvar och vilket förändrat militärpolitiskt läge

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)
för hela vårt land skulle icke därmed inträda? När man prutar på dessa anslagsbelopp till förstärkande av Gotlands försvar, som dock äro jämförelsevis små, bör man betänka, att ett Gotland, som inte är svenskt, kan tvinga oss att i betydligt större omfattning än nu är fallet utvidga och förstärka vårt fastlandsförsvar på grund av det förändrade militärpolitiska läget.

Det är alldeles uppenbart, att vad som föreslås i högermotionen innefattar ett minimum av i förevarande hänseende behövliga försvarsåtgärder. Det är ju på det sättet, att redan den nu befintliga aktiva befälskadern vid Gotlands infanterikår och Gotlands artillerikår är mindre än vid motsvarande infanteri- och artilleritruppförband på fastlandet, men att det antal värnpliktige, som skall vapenövas exempelvis vid infanterikåren på Gotland, är ungefär lika stort som det antal, som vapenövas vid ett infanteriregemente med begränsad organisation på fastlandet. Det är därför nödvändigt, att såväl infanterikår som artillerikår på Gotland erhåller en kader, som motsvarar mobiliseringsbehovet. Jag vill med detta ha sagt, att när jag trots det anförda inte yrkar bifall till min egen reservation, så sker detta inte därför, att jag inte längre skulle hysa den uppfattningen, att vad som begäres i den reservationen är oundgängligen nödvändigt, utan jag gör det — jag kan säga det öppet — endast av det skälet, att det förefaller lämpligast ur taktiska synpunkter att gå på det av herr Carlsson nu gjorda yrkandet, detta med hänsyn till den erfarenhet vi fingo inom statsutskottet vid frågans behandling därstädes. Det av herr Carlsson framförda yrkandet innebär dock ett steg i positiv riktning. Jag kommer därför, herr talman, att på samma sätt som herr Borell förklarade rösta för herr Carlssons m. fl. reservation.

Herr **Borell**: Herr talman! Herr statsrådet uttalade gent emot mig väl icke någon förebräelse, men dock en viss förvåning över den ändrade ställning, jag skulle ha intagit vid frågans behandling i fjol i jämförelse med den ställning, jag intager vid frågans behandling i år. Jag tror, att jag kan lämna honom ett, såvitt jag kan förstå, fullkomligt tillfredsställande svar härpå. Motionen i fjol i vad den rörde Gotlands försvarsväsende utmynnade i en begäran om utredning av Gotlands försvarsproblem i dess helhet, en utredning således vid sidan av den utredning, som försvarskommissionen har att göra beträffande hela vår försvarsorganisation. I år föreligger ett bestämt, konkret förslag. Det är ju uppenbart, att mot ett sådant allmänt utredningskrav kan ur synpunkten av sammanhanget mellan detta krav och försvarskommissionens arbete riktas helt andra och allvarligare invändningar än dem, som kunna framställas i en viss konkret fråga, vilken utmynnade i ett visst konkret bestämt förslag. I fjol kunde jag vid det slutliga avgörandet i denna sak ej intaga annan ståndpunkt än att det, med hänsyn till de betänkligheter, som kunde riktas mot att, medan försvarskommissionen fortsatte sitt arbete, en särundersökning skulle igångsättas rörande Gotlands försvar, för mig var omöjligt att biträda ett annat yrkande än det, som utmynnade i ett avstyrkande. I år är, som jag antydde, situationen en helt annan. Här påyrkas ett par relativt små konkreta åtgärder, om vilka jag för min del anser mig kunna döma och bestämt säga ifrån, att dessa icke föregripa kommissionens arbeten. Dessa åtgärder avse endast att rätta till det existerande missförhållandet, att den levande värnkraften på Gotland i denna stund inte är utrustad med tillräckligt befäl. Det är en sak, som, vare sig vi ha en försvarskommission eller icke, måste rättas till, om vi skola ha något försvar, detta inte minst med hänsyn till de värnpliktiga själva. Det är rent av en plikt emot dem, enligt min mening, att göra det, och man kan ej säga, att detta på något sätt föregriper försvarskommissionens utredning.

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

Herr statsrådet antydde, att mellan den mening, som göres gällande i herrar Westmans med flera motion, och den, som slutar med det yrkande, som framställt i herr Johan Bernhard Johanssons med flera motion, skulle föreligga en viss skiljaktighet i fråga om vad som kan anses föregripa försvarskommissionens utredning eller icke. Jag vet ju ej bestämt, om herrar Westman med flera ha den uppfattningen, att det något vidgade yrkande, som framställes i herr Johan Bernhard Johanssons motion, i motsats till vad de själva yrka skulle föregripa försvarskommissionens arbete. Jag tror emellertid, att skiljaktigheten ligger fastmera däri, att herrar Westman och hans medmotionärer ej vilja bryta sönder budgeten. De 26,000 kronor, som en kaderförstärkning enligt deras förslag skulle kosta, kunna utgå på det allmänna anslaget, under det att de kostnader för kaderförstärkning, som skulle uppkomma genom ett bifall till herr Johan Bernhard Johanssons motion, äro så pass stora, att de skulle påfordra en förhöjning, visserligen inte så stor, men dock på cirka hundratusen kronor i avlöningsanslaget, och en sådan förhöjning ha herrar Westman med flera tvekat att gå med på. Jag skulle således icke tro, att bakom dessa herrars ställningstagande ligger någon känsla av att det som yrkas i högermotionen skulle föregripa försvarskommissionens utredning.

Medan jag har ordet, vill jag säga ett enda ord till herr Johan Nilsson i Malmö. Han ansåg, att man måste se försvarskommissionens betänkande, innan man kan taga ställning till speciella yrkanden inom försvarsbudgeten, men han antydde också, att man måste även låta riksdagen taga ställning till försvarsfrågan i hela dess vidd, innan man kan göra ändring i speciella delar av denna budget. När försvarskommissionens arbete kommer att sluta, det kunna vi något så när överskåda, men tidpunkten när hela försvarsfrågan kommer att vara avgjord av riksdagen, därom veta vi ännu intet. Då den tid som kan komma att förgå innan försvarsfrågan i dess helhet blir av statsmakterna avgjord är oviss, ligger även häri ett skäl att icke uppskjuta en sådan fråga, som den nu ifrågavarande, sedan man fått påvisat för sig, att de nu existerande förhållandena på Gotland äro bestämda missförhållanden.

Herr statsrådet **Vennerström**: Jag ber att få tacka herr Borell för »interpellationssvaret», men måste ögonblickligen säga, att jag inte är helt nöjd med innehållet i detsamma. Finns det missförhållanden rörande det gotländska försvaret 1935, så funnos fullständigt samma missförhållanden även år 1934. Är det riktigt, att man 1935 rättar till de missförhållandena, så hade det varit riktigt, att man gjort det även 1934. Och jag ber få erinra herr Borell om, att i motionerna om utredning 1934 vidrördes samtliga de delreformer, som nu äro förda på tal. Däri vidrördes såväl kaderförstärkning för artillerikåren och kaderförstärkning för infanterikåren som även frågan om stärkande av materialtillgången. Allt detta berördes i motionerna 1934, och därför måste jag verkligen ännu en gång vidhålla, att för mig är det synnerligen svårt att förstå, varför herr Borell såsom ordförande i försvarskommissionen och hans anhängare inte år 1934 och 1935 intaga samma ståndpunkt.

Herr **förste vice talmannen**: Det finns egentligen, herr talman, inte mycket att säga i denna sak. Det är för mig en rent formell fråga, och ur den synpunkten är den såsom kommande från statsutskottet synnerligen säregen. Den bryter nämligen mot den sedelag, herr talman, som vi uppfostras i uti statsutskottet. Det är två ting, som för en statsutskottsledamot och för statsutskottet i dess helhet äro nästan heliga. Det ena är, att för den händelse en kompromiss har ingåtts inom statsutskottet, får ingen bryta mot den, och det andra är, att för den händelse en fråga ligger under utredning, då bör

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

ingenting få ske i den sak, som utredes eller som utredningen sysselsätter sig med, förrän denna är klar. Jag har bevittnat två gånger i denna kammare, att en kompromiss har brutits av ledamöter i kammaren, och jag måste säga, herr talman, att det förefallit mig, som om detta haft mycket demoraliserande inflytande på ledamöterna!

I fråga om den andra förbrytelsen vet jag egentligen inte, att man förut har förbrutit sig. Det är klart, att man inte fattat de här ståndpunkterna i dessa båda ting utan anledning. Det är gammal erfarenhet, som ligger bakom, och det är nog därför bäst att förfara på det sättet. Detta har man ju tagit i arv efter förfäderna i utskottet, och då bör man nog också hålla på det i fortsättningen och försöka låta det gå vidare till de efterkommande. Ty vad är meningen med att man skickar en fråga till utredning? Jo, meningen är naturligtvis, att man vill ha den frågan i grunden synad och vänd på alla sätt, sedd ur alla synpunkter, inte bara som helhet utan också i alla möjliga detaljer. Man vill se, vilken roll de olika detaljerna komma att spela i förhållande till det hela och så vidare. Det är en sak, som jag tycker är synnerligen klok. Och då Gotland inte utgör något undantag utan måste räknas till det övriga Sverige, så måste Gotland också deltaga i utredningen av våra försvarskrafter och om det sätt, varpå de skola användas och placeras och huru man skall låta de olika landsdelarna spela med i försvaret. I en sådan utredning måste som sagt Gotland också vara med, och dess försvarsfråga kan inte ryckas ut och få någon annan eller särskild behandling. Detta är, tycker jag, synnerligen »klara grejor», och jag kan inte förstå, att man är oense på den punkten. Om det varit så, att allting legat i vida fältet, att vi visserligen hade en försvarsberedning men inte visste när den skulle bli klar, då skulle jag kunna tänka mig, att man kunde plocka ut Gotland och försöka överväga Gotlands försvarsproblem särskilt för sig. Men då hade väl rätta vägen varit att man skrivit till Kungl. Maj:t och inte att några motionärer, såsom här sker, försöka få sina speciella funderingar genomdrivna i en sak, som säkerligen är rätt vidlyftig och svår att få riktig kläm på. Men det omvittnas ju här, att redan nästa år skola vi ha försvarskommissionens arbete klart, och att man sålunda redan då kan börja inrätta sig för den nya försvarsordningen, som väl då bör omfatta allt, som här i vårt land kan inräknas i försvarsväsendet.

Jag kan därför inte förstå, varför man just nu skall företaga något i den här saken. Man säger, att därmed ingenting föregripes. Herr Carlsson, Carl, var fullt på det klara med, att ingenting föregrepes. Herr Westman var fullt på det klara med, att nu hade vi en överblick av hela försvarsfrågan. Ja, det är ju möjligt, att det finns människor i denna kammare, som äro så klärvoajanta, att de veta detta, men jag hör i alla fall inte till dem. Jag vet, att vi inom statsutskottet inte hade någon överblick över denna fråga. Vi hade inom statsutskottet inte någon som helst uppfattning om, vilken roll Gotland slutligen skulle komma att spela inom det svenska försvarsväsendet. Såsom medlem av utskottet hade jag således heller inte denna översikt, och jag skulle kunna våga en något så när draglig summa på att de flesta av herrarna i denna kammare inte ha den blekaste aning om vad man i försvarskommissionen vill eller inte vill. Vad finns det för anledning alltså, som saken nu ligger, att bryta med den gamla traditionen — som har så mycket, som talar för sig — att man i sådana här fall inte skall föregripa en pågående utredning. Ty det måste bli ett föregripande.

Detta rent formellt. I sak tycker jag, att det hela ligger ändå värre till. Här målar man upp en bakgrund — den allmänna oron, sade herr Johan Bernhard Johansson, det allvarliga politiska läget etc., allt detta manar oss att

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

göra något i detta fall. Och inte nog med detta, utan han sade till på köpet, att vi borde tänka oss en situation, där vi skulle tvingas att försvara vår neutralitet, etc. Hela den där bakgrunden var stor och vidlyftig och med den kan man nog mana till vad som helst. Men vad är det herrarna föreslå? Jo, ett 30-tal man och 26,000 kronor! Oron kommer nog därigenom rent otroligt att stillas!

Jag yrkar bifall till utskottets förslag, herr talman!

Herr **Hamrin**: Herr talman! Innan försvarsministern tog till orda, hade jag genom instämmande i herr Westmans anförande givit min motivering dels för hela motionen och dels för att jag kommer att biträda herr Carl Carlssons med flera reservation. Jag skall därför inte ingå på någon motivering ytterligare utan i stället komma med en replik till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet. Han ville göra gällande, att under det försvarskommissionen arbetar, skulle det vara otänkbart att överhuvud vidtaga någon åtgärd, som kunde påverka den militära organisationen. Men jag tycker ändå, att man minst av allt skall tala om detta från regeringsbanken. År 1933 var jag en av de främsta opponenterna mot att man från regeringens sida framlade långt gående förslag, som togo i anspråk stora anslag till utgifter för försvaret, utan att man avvaktade något besked från försvarskommissionen och utan att man således visste något om hur denna kommission skulle komma att ställa sig. Detta kunde jag, herr talman, inte gilla utan måste mycket skarpt reagera mot att man från försvarsministerns sida ställde sig på den ståndpunkten. Men det fanns en annan motivering då, som inte berörde försvaret, och därför gick det för sig att den gången komma och begära miljoner av riksdagen för att förstärka försvaret.

Men så ser jag inte denna fråga, herr statsråd, utan jag ser denna fråga som en justeringsfråga, som inte i någon nämnvärd grad kan komma att beröra vårt försvarsväsen och dess gestaltning. Det är precis likartade förhållanden, som förekomma på de civila områdena, exempelvis på områden, som beröra undervisningsväsendet. Man konstaterar, att det är något, som på en eller annan punkt fattas i organisationen, och då begär vederbörande av riksdagen att luckan skall fyllas. En sådan åtgärd har alldeles ingenting med försvarskommissionen att göra, och därför måste jag också, herr talman, reagera mot vad som här yttrades av herr Johansson i Fredrikslund och andra, då man lägger upp denna fråga som en stor försvarsfråga, som ett spörsmål, som ingående berör Sveriges försvar. Jag går ännu längre och reagerar mot att man i detta sammanhang talar om Gotlands försvar, ty Gotlands försvarsfråga är en helt annan och större än den lilla justering, som här ifrågasättes. Så långt, herr talman, vågar jag säga, att vi kommit inom försvarskommissionen — och jag säger det gent emot de båda ärade talarna från statsutskottet, särskilt herr Johan Nilsson på första avdelningen —, att denna fråga inte på något sätt kan ha någon betydelse för kommissionens ståndpunktstagande beträffande Gotlands försvar. Därom är jag alldeles säkert överens även med herr försvarsministern. Jag trodde verkligen inte, att vi från någondera sidan skulle behöva rulla upp den här lilla justeringen, som jag kallar den, och att denna detaljfråga skulle ge anledning till en så stor debatt som den, som här har ägt rum. Därför hade jag beslutat att här inte yttra något, men det var försvarsministern, som genom sitt uttalande här gjorde det nödvändigt för mig att påpeka, hur inkonsekvent försvarsministern verkligen handlar i detta hänseende. Men det kanske var — jag minns det inte säkert — socialministern rent av, som på sin tid motiverade framställningen om dessa stora anslag för försvarsändamål och inte försvarsministern?

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

Herr statsrådet sade, att vi veta ännu ingenting om försvarskommissionens ståndpunkt. Ja, herr talman, det är det beklagliga, och jag begår ingen indiskretion, om jag säger, att vi ännu i dag stå på den punkten, att vi veta ingenting om vad försvarskommissionen kommer att föreslå. Två talare yttrade här — och statsrådet var också inne på samma tankegång: »Vi få se, vad försvarskommissionen har att säga.» Jag blir vemodig, herr talman, då jag tänker på den ovissa tidpunkt, då försvarskommissionen kan komma med sitt betänkande, och vidare på, att man inte har den ringaste vetskap om, hur detta betänkande kommer att se ut. Jag kanske kan tillägga, att om försvarskommissionen varit placerad på Gotland och under sitt arbete fått vara i fred där, så kanske det varit möjligt att redan nu komma till någon slutgiltig saklig behandling av försvarsfrågan. Nu fattas beslut under det att riksdagen pågår. Partierna äro samlade och ledningarna arbeta, agitationen bedrives, kanske demagogiskt på olika håll, och de resultat, till vilka kommissionen under sådana förhållanden kommer till, motser jag — det säger jag ännu en gång — med mycket stor oro. Men vi veta, det parti, som jag tillhör, vad vi vilja, och jag hoppas, att försvarsministrernas parti också vet, vad det vill.

Jag vill sluta med en anknytning till några ord, som uttalades av herr Borell, då han gav uttryck åt sin ovisshet om när vi skulle kunna ha vår försvarsfråga löst. Jag tror inte, att herr Borell — förlåt att jag gör den anmärkningen — för sin del hyser någon tvekan om när försvarsfrågan skall komma upp i riksdagen. Och den kraftansträngningen hoppas jag, att riksdagens majoritet kommer att visa, att försvarsfrågan kommer till sin lösning vid 1936 års riksdag.

Herr statsrådet **Vennerström**: Herr talman! Jag har ingen anledning att följa herr Hamrin i spåren vid hans utläggningar om de allmänna resultaten av kommissionens arbeten eller i den skäligen ovidkommande frågan om tidpunkten när ett förslag bör föreligga, om detta bör vara vid riksdagen 1936 eller vid ett senare tillfälle. De frågorna få vi avgöra i ett helt annat sammanhang. Jag ville bara rikta en replik till herr Hamrin, eftersom han gjorde gällande, att jag varit inkonsekvent i mitt anförande, då jag varnade mot ett föregripande av försvarskommissionens ställningstagande till frågan. Herr Hamrin erinrade om riksdagen 1933, då regeringen medverkade till ganska kostbara utökningar särskilt i anslaget till flottans ersättningsbyggnad. Det var ett tiotal miljoner, som den gången beviljades av riksdagen såsom medel till särskilda statsbeställningar. Jag ber att få erinra herr Hamrin därom, att dessa visserligen ganska stora tilläggsanslag rymdes samtliga inom ramen för 1925 års försvarsorganisation. De inneburo inte någon utvidgning av den, utan samtliga dessa förslag rymdes även med sina ekonomiska konsekvenser inom den då beslutade ramen för det svenska försvaret. Men då det gäller detta förslag, är ju ställningen den, att det är en utbyggnad av en förut fastslagen organisationsram, uppgjord 1925, och detta gör, att situationen i detta fall inte är kongruent med den situation, som förelåg vid riksdagen 1933.

Herr **Hamrin**: Ja, herr talman, inom ramen av 1925 års härordning kan herr försvarsministern framlägga förslag, som inte stanna vid en anslagshöjning av 10 miljoner, utan säkert representera en ökning i anslag på 10 à 15 miljoner! Skulle då inte en anslagsökning på 26,000 kronor kunna rymmas inom samma ram?

Ang. lantförsvarets avlöningsanslag. (Forts.)

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Carlsson i Gävle m. fl. vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Carlsson, Carl*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 37 punkten 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Carlsson i Gävle m. fl. vid punkten avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för nej-propositionen.

Punkterna 5—7.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för chauffören O. R. Jansson m. fl. från skyldighet att gälda vissa skadeståndsbelopp, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 15, i anledning av väckta motioner, angående rätt till utskänkning av rusdrycker å första allmänna svenska distriktslantbruksmötet på Axvall 1935.

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nr 158 i första kammaren av herr *Fritiof Gustafson* m. fl. och nr 313 i andra kammaren av herr *Andersson* i Grimbo m. fl., hade — under erinran, att det första allmänna svenska lantbruksmötet, som anordnades jämlikt kungörelse den 12 juni 1931 (nr 211), skulle avhållas på Axvall den 19—24 juni 1935 och att programmet för detta möte stadfästes av Kungl. Maj:t den 4 maj 1934 samt att ansökan om rättighet till detaljhandel med rusdrycker vid mötets restaurang, utom i vad rörde vin, skulle hava gjorts senast den 31 mars 1934 — hemställts, att riksdagen i enlighet med i motionen lämnad framställning måtte antingen besluta ett uttalande till Kungl. Maj:t av innebörd, att riksdagen för sin del ansåge Kungl. Maj:t oförhindrad att — enär i berörda fall ansökan ej kunnat i rätt tid ingivas — medgiva, att en senare inkommen ansökan finge upptagas till prövning och beslut, eller, om en sådan utväg ej ansåges fram-

Ang. utskänkning av rusdrycker å lantbruksmötet på Axvall 1935.

Ang. utskänkning av rusdrycker å lantbruksmötet på Axvall 1935. (Forts.) komlig eller lämplig, besluta sådan ändring av 18 § av rusdrycksförsäljningsförordningen, som i motionen förslagsvis formulerats, samt att vederbörande utskott måtte föranstalta om den noggrannare utformning av lagtexten, som efter prövning ansåges erforderlig.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande betänkandet på åberopade grunder hemställt, att de likalydande motionerna I: 158 av herr Fritiof Gustafson m. fl. och II: 313 av herr Andersson i Grimbo m. fl., angående rätt till utskänkning av rusdrycker å första allmänna svenska distriktslantbruksmötet på Axvall 1935, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Enligt en vid betänkandet avgiven reservation hade herrar *Jönsson, Nilsson* i Landeryd, *Lithander, Olsson* i Närlinge, *Anderson* i Norrköping, *Bengtsson* i Örby Bosgård, *Löfvander* samt *Nilsson* i Karlstad ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med anledning av de likalydande motionerna I: 158 av herr Fritiof Gustafson m. fl. och II: 313 av herr Andersson i Grimbo m. fl., för sin del antaga i reservationen infört förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 14 juni 1917 (nr 340) angående försäljning av rusdrycker.

Herr Gustafson, Fritiof: Den motion, som är avlämnad i denna fråga, åsyftar att rätta till ett förhållande, som uppstått därigenom, att ansökan om spriträttigheter vid lantbruksmötet i Axvall blivit ingiven för sent. Motionen avser ingenting annat än att få frågan ånyo prövad, varvid man förutsätter, att skälen för och emot skulle komma fram, när det gäller frågans avgörande.

Det har hitintills varit vanligt vid alla större lantbruksmöten, att fullständiga spriträttigheter medgivits, och man har ansett, att nykterhetstillståndet vid dessa större lantbruksmöten ej blivit sämre utan snarare bättre genom legal spritutskänkning. Ur ekonomisk synpunkt är det för ett lantbruksmöte av den storlek som Axvallsmötet givetvis av en mycket stor betydelse, att det föreligger sådana omständigheter, som göra, att de besökande så stadigt som möjligt hålla sig till lantbruksmötet och det område, som för detsamma upplåtits. Om det i detta fall, vid Axvall, skulle bli så, att inga spriträttigheter beviljades, komme sannolikt besöksfrekvensen att bli mindre, och även bleve det troligen så, att många av de besökande reste till de närbelägna städerna för att intaga sina måltider, därest de ej på mötets restaurang kunde få den snaps till maten, som för många är avgörande, då det gäller välja måltidsställe. Följden av detta blir givetvis att mötets ekonomi i ganska hög grad kommer att bli lidande. Man får räkna med, att i detta fall beloppet av de allmänna medel, som åtgå till lantbruksmötet, kommer att bli större än vad som eljest skulle behövt bli fallet. Och ävenså kan det befaras, att de kommuner, som ställt sig såsom garantier för mötet, komma att få betala garanti-summan, vilket för kommunerna kommer att kännas mycket hårt.

Jag tillät mig nyss antyda, att det ur nykterhetssynpunkt inte kan bli några olägenheter, om spriträttigheter bli beviljade. I stället blir det väl så, om inte spriträttigheter beviljas, att det blir mycket svårt att upprätthålla den ordning, som är önskvärd vid ett sådant tillfälle. Sprit kommer då att medföras, och det är inte alls uteslutet, att langning och andra sådana där otrevliga företeelser komma att göra sig gällande. Jag tror mig veta, att det vid handläggningen av denna fråga allmänt har ansetts, att det ur nykterhetssynpunkt skulle vara bättre, om spriträttigheter beviljades, än om så icke bleve fallet. Under sådana omständigheter förefaller det ganska naturligt, att man får möjlighet att pröva frågan på nytt.

Ang. utskänkning av rusdrycker å lantbruksmötet på Axvall 1935. (Forts.)

Nu säger utskottet, att detta är en förhållandevis liten sak, och man vill inte bara för en sådan gå in för den av motionärerna påyrkade ändringen i rusdrycksförsäljningsförordningen. Det är ju givet, att saken av olika meningsriktningar kan betraktas såsom olika betydelsefull, och vad som här för utskottet förefallit såsom en liten sak, det är av de skäl, som jag här har framdragit, för mötets anordnare ingalunda någon liten sak, utan i stället en högst betydelsefull fråga, och för orten skulle det helt säkert framstå såsom mycket egendomligt, om man icke genom medverkan från riksdagens sida kunde rätta till det missförhållande, som har uppstått därigenom, att ansökningen på grund av vissa omständigheter kommit att bli för sent inlämnad. Nu har ju i alla fall rusdryckslagstiftningsrevisionen framlagt ett förslag om att den nu gällande försäljningsförordningen just i denna del skall ändras, d. v. s. att tillfälliga rättigheter skola kunna beviljas när så befinnes lämpligt och utan den förtida prövning — upp till 1³/₄ år före det rättigheterna skola tas i bruk — som nu kräves. Att man då gör ändringen något tidigare än vad som eljest blir fallet, förefaller mig inte vara någon orimlig begäran. Nuvarande rätt rigorösa försäljningsförordning lär bl. a. ha föranlett att, i städer permanenta spriträttigheter hållits i reserv för tillgodoseende av tillfälliga utskänkningsbehov. Vidare förefaller det mig, som om revisionens förslag ger belägg för att även i andra avseenden förhållandena äro sådana, att man måste komma fram till en ändring i försäljningsförordningen.

Vore det så, att det ur nykterhetssynpunkt skulle vara betänkligt och skadligt att meddela rättigheter åt lantbruksmötet i Axvall, så skulle jag för min del inte vilja yrka på det, men när det som i detta fall tydligen ej gäller någon nykterhetssak utan en rent praktisk angelägenhet, då framstår det för mig som rimligt, att motionärernas förslag blir bifallet. Förslaget är ju också upptaget i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen. Vid en objektiv granskning av denna fråga finna säkerligen alla, att det vore egendomligt, om inte riksdagen skulle kunna ordna saken så, att spriträttigheter kunna lämnas, om detta är skäligt och lämpligt. Många komma att anse det vittna om brist på god vilja av riksdagen att komma till rätta med praktiska frågor, om den inte vill gå med på att ändra en förordning, som i detta avseende är alltför rigorös och i vart fall torde komma att ändras med det snaraste.

Jag tillåter mig vidare förmena, att riksdagen inte alltför ofta bör förklara sig urarva, när det gäller förmågan att åstadkomma praktiska åtgärder, exempelvis att i det nu föreliggande fallet vidtaga ändring i rusdrycksförsäljningsförordningen. Jag vågar därför, herr talman, tillåta mig att yrka bifall till den av herr Jönsson m. fl. vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr förste vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr **Bärg, Anders**: Herr talman! Jag tillåter mig meddela, att när denna fråga behandlades i bevillningsutskottet, rådde det stor enighet om en sak, och det var, att vilken vändning den här frågan än finge, skulle man tala om den så litet som möjligt, och det hade sannerligen sina randiga skäl. Jag skall, inte heller jag, göra den till någon vidlyftigare affär än den är.

En annan sak, som man också var överens om, var att frågan, såsom även herr Gustafson deklarerade, inte alls var någon nykterhetsfråga av betydelse. Förhållandet är ju helt enkelt det, att utställningsbestyrelsen har försummat att i rätt tid föranstalta om ansökan om tillstånd för utskänkning av rusdrycker. Det är inte på det viset, som framhålles i motionen, att man inte

Ang. utskänkning av rusdrycker å lantbruksmötet på Axvall 1935. (Forts.) hade *kunnat* ingiva ansökan inom den bestämda tiden. Utställningsbestyrelsen ingav till Kungl. Maj:t ansökan om fastställelse av programmet för lantbruksmötet redan den 18 september 1933, och styrelsen hade således mer än ett halvt år på sig fram till den 31 mars 1934 att föranstalta om denna ansökan. Det är uppenbart, att det förelegat en försummelse — beklaglig kanske för dem, som varit utsatta för den. Men att gå in till riksdagen och begära, att riksdagen skall genomföra en särskild lagstiftning för att rätta till den där försummelsen, det förstå ju herrarna är ett steg, som man tycker, att man skall tala så litet som möjligt om.

Jag ber bara att få säga, att alldeles strandsatt lär man inte bli under de sex dagar utställningen skall pågå, då man ju kan få rätt till utskänkning av både vin och öl.

Dessutom är ju förhållandet det, efter vad som har upplysts inom utskottet, att någon särskild vinst på spriten lär inte kontrollstyrelsen medgiva. Där- emot utgår det alltid vinst vid utskänkning av öl och vin, och i den mån konsumtionen av öl och vin blir större genom att utskänkning av sprit inte förekommer, skulle det väl innebära, så vitt jag förstår, större vinst, än i händelse spritutskänkning medgäves. Det skulle då vara spritens förmåga att locka folk till lantbruksmötet, d. v. s. till dess restaurang, som skulle vara avgörande. Jag tilltror mig, herr talman, kunna antaga, att den västgötska allmogen inte är funtad på det sättet, att spriten för den är det väsentligaste vid detta lantbruksmöte, utan andra och allvarligare angelägenheter, och alltid kan väl den törstige draga sig fram med öl och vin under de sex dagar mötet pågår, för den händelse han inte har någon sprit med sig och inte heller vill göra sig besväret att åka de 15 minuterna in till Skara.

Vi ha ju en hel rad fataliedagar fastställda i vår lagstiftning. Många människor ha blivit utsatta för det missödet att försitta tid för klagomål och dylikt. Men så vitt jag vet har det ännu inte förekommit — inte ens i fråga om saker, som varit mycket mera vitala än denna — att man gått in till riksdagen med begäran om ändring i lagen för att kunna rätta till något sådant. Det skulle, herr talman, vara mycket lockande att kåsera över det här ämnet, men jag följer tankegången inom bevillningsutskottet att tala minsta möjliga om saken och skall nu inte säga mera än att jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande betänkandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Gustafson, Fritiof*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid betänkandet avgivna reservationen.

Ang. utskänkning av rusdrycker å lantbruksmötet på Axvall 1935. (Forts.)

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 16, i anledning av väckt motion om ändrade bestämmelser angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m.

Ang. rätten till ränta vid restitution av utskylder m. m.

I en inom första kammaren väckt, till bevillningsutskottet hänvisad motion, nr 3, hade herr *Källman* hemställt, att riksdagen för sin del ville besluta sådan ändrad lydelse av kungl. förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m., att den som ägde återbekomma dylika utskylder tillika skulle äga erhålla ränta därå efter den vid tidpunkten för återbekommandet gällande inlåningsränta å postsparbanken.

Utskottet hade i det nu föreliggande betänkandet av angivna orsaker hemställt, att motionen I: 3 av herr *Källman*, om ändrade bestämmelser angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m., icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr *Källman*: Herr talman! Jag vill bara säga några ord. När jag väckte denna motion, som innebär förslag om ändrade bestämmelser angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m., så var den naturligtvis föranledd av det ändrade ränteläget, och jag trodde, att den skulle bli tillstyrkt av ett enhälligt bevillningsutskott.

Att frågan är aktuell, torde framgå därav, att överståthållarämbetet den 9 augusti 1934 gjort en framställning i samma ämne till Kungl. Maj:t. I avgivna yttranden över denna överståthållarämbetets framställning ha en del ämbetsverk krånglat till saken. Riksräkenskapsverket t. ex. säger, att frågan »erhölle en sådan räckvidd, att ett ställningstagande till densamma krävde en utredning av ingående och omfattande beskaffenhet». Man menar väl, att det varit lämpligt med en kommitté, som arbetade normal tid eller så där en 6—8 år, och därefter skulle det inhämtas yttranden, ske en omarbetning av kommittéförslaget m. m. m. m.

Jag har begärt ordet för att påpeka, att här gäller det endast, att den rätt, som infördes först 1919 och som är oberoende av annan rätt, skall i någon mån förändras. Ett bifall till motionen skulle alltså inte medföra några som helst konsekvenser. Jag finner det inte så märkvärdigt, att riksräkenskapsverket krånglat till frågan, men mera underligt är, att bevillningsutskottet, som är en delegation av folkrepresentationen, skall placera detta ärende i ett byråkratiskt system. Det enda, som ingiver förhoppning, är efter min uppfattning utskottets uttalande, att frågan är föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. Ehuru väl riksdagen borde kunna lösa frågor av detta enkla slag utan att behöva besvara Kungl. Maj:t och utan vidare omgång, så blir det nu att avvakta det förslag, som regeringen måhända framdeles kan förelägga riksdagen.

Med hänsyn till att motionen blivit föremål för avstyrkande av ett enhälligt utskott har jag, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande betänkandet hemställt.

Föredrogos ånyo bevillningsutskottets betänkanden:

nr 17, i anledning av väckt motion om införande av förmögenhetsskatt å konst- och bok- samt därmed jämförliga samlingar;

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 25 § 2 mom. förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin; samt

nr 19, i anledning av vissa motioner, avseende ändringar i gällande tullar eller tilläggstullar m. m.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Ang. införsel-
monopol å
kasein.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 20, i anledning av väckta motioner om rätt för Kungl. Maj:t att förordna om införselmonopol å kasein.

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nr 244 i första kammaren av herr *David Pettersson* m. fl. och nr 473 i andra kammaren av herr *Andersson* i Dunker, hade hemställts, att riksdagen ville besluta att i förordningen angående bestämmelser om införselmonopol å mjölk och mejeriprodukter bemyndiga Kungl. Maj:t att införa ett tillägg, åsyftande att även kasein skulle hänföras till de varuslag, beträffande vilka Kungl. Maj:t skulle på angivet sätt äga att bestämma om införselmonopol.

Utskottet hade i det nu föredragna betänkandet på anförda skäl hemställt, att de likalydande motionerna I: 244 av herr *David Pettersson* m. fl. samt II: 473 av herr *Andersson* i Dunker, om rätt för Kungl. Maj:t att förordna om införselmonopol å kasein, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herrar *Johan Nilsson* i Kristianstad, *Jönsson* och *Nilsson* i Landeryd, friherre *Lagerfelt* samt herrar *Löfvander*, *Johansson* i Krogstorp, *Andersson* i Dunker och *Nilsson* i Karlstad, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, och avslutas med en hemställan, att riksdagen måtte, med bifall till de likalydande motionerna I: 244 av herr *David Pettersson* m. fl. och II: 473 av herr *Andersson* i Dunker, besluta, att 1 § i förordningen den 10 februari 1933 med bestämmelser om införselmonopol å mjölk och mejeriprodukter skulle från och med dag, som Kungl. Maj:t bestämde, hava följande ändrade lydelse:

1 §.

För tid, varunder upptages mjölkavgift jämlikt förordningen angående mjölkavgift, äger Kungl. Maj:t, där så finnes erforderligt för vinnande av det med avgiftens upptagande avsedda syftet, förordna, att mjölk och grädde (tulltaxenummer 20—22), smör (tulltaxenummer 23), ost (tulltaxenummer 24) och kasein (ur tulltaxenummer 217) eller någon av nämnda varor icke må till riket införas av annan än staten eller den, åt vilken Kungl. Maj:t eller av Kungl. Maj:t utsedd myndighet lämnar tillstånd till införsel (förordnande om införselmonopol).

Herr Pettersson, David: Denna fråga angående rätt för Kungl. Maj:t att förordna om införselmonopol på kasein i samband med införselmonopol på mjölk och andra mejeriprodukter förelåg ju även vid 1934 års riksdag. Kaseinet är, i lika hög grad som smör och ost, en mejeriprodukt. Tillverkningen är ytterst enkel. Man bara sätter till litet ättiksyra, och så fälles äggvitan ut. Det är alltsammans. Kaseinet kan således tillverkas på det allra enklaste sätt nästan vid vilket mejeri som helst, och det är därför helt naturligt,

Ang. införselmonopol å kasein. (Forts.)

att om Kungl. Maj:t har fått befogenhet att förordna om införselmonopol å mejeriprodukter i allmänhet, så borde även kaseinet inbegripas i denna befogenhet. Avsikten med denna Kungl. Maj:ts rätt är ju den, att man vill underlätta mjölkregleringen, d. v. s. göra alla de åtgärder, som ha vidtagits för att åstadkomma en prisstabilisering å jordbrukets produkter, effektiva, och det är ju uppenbart, att inrymmandet av kasein under Kungl. Maj:ts befogenhet härvidlag skulle verka i samma riktning.

Det gäller här i själva verket inte mindre än ungefär 25 miljoner kilogram skummjolk, som man skulle kunna använda till kasein. Nu går ju denna stora kvantitet skummjolk till att öka produktionsöverskottet och således även exportöverskottet av våra animaliska produkter, och det tycker man är ganska överflödigt. Det är en ganska dyr historia att genom export bli av med detta överskott.

Förra årets bevillningsutskott avstyrkte samma framställning med den motiveringen, att frågan då inte var utredd och att det kunde ifrågasättas, huruvida inte ett inrymmande av kaseinet under Kungl. Maj:ts befogenhet skulle innebära en fördyring av kaseinet och olägenheter för plywoodindustrien, och man ifrågasatte även, huruvida vi överhuvud taget kunde tillverka sådant kasein, som vore av den rätta sorten och lämpligt för våra förhållanden.

I årets motion har jag försökt att framlägga en utredning, som visar, att alla de farhågor, som bevillningsutskottet uttalade förra året, icke ha någon relevans. Vi kunna tillverka fullt förstklassigt och lämpligt kasein här i landet, och beträffande plywoodindustrien och även andra exportindustrier kan en sådan här åtgärd, även om den skulle innebära någon fördyring av kaseinet, inte på något nämnvärt sätt ofördelaktigt inverka på dessa industrier och på deras export.

Bevillningsutskottet tyckes också nu ha godkänt den utredningen, ty det har nödgats att i år gå på en helt annan motivering för avslag. Vad säger utskottet nu? Jo, det bagatelliserar åtgärdens betydelse för jordbruket. Denna lilla kvantitet kan inte spela så stor roll, säger utskottet, att den kan ha någon betydelse för fläskproduktionen och exporten av animaliska produkter. Men 25 miljoner liter skummjolk är likväl 25 miljoner liter, och där är ett hål öppet alldeles i onödan, och detta bör givetvis täppas till.

Så framhåller man, att kaseinfabrikerna nog kunna klara sig ändå. Ja, det är inte så lätt för dem att klara sig, därför att, som det också framhålles i betänkandet, priserna på kasein fluktuerar alldeles oerhört, ända från 22 öre och upp till 80 öre, och den fluktuationen beror ju så gott som uteslutande på dumping från Argentina. Där vill man helt enkelt tidvis bli av med varan, och så dumpar man till vad pris som helst. Det är ju uppenbart, att en industri, som arbetar under så osäkra förhållanden inte kan drivas med någon framgång. För några dagar sedan stoppade Tyskland all import av kasein. Det är det enda land, där vi vid tillfälligt överskott ha haft möjlighet att bli av med vårt kasein. Det är klart, att denna åtgärd kommer att i ännu högre grad påverka priset här jämte dumpingen från Argentina och eventuellt andra länder. Kaseintillverkningen kommer givetvis på grund av detta förhållande i ett ännu ogynnsammare läge än hittills.

Vidare har utskottet framhållit, att handhavandet av denna befogenhet skulle medföra vissa svårigheter för Kungl. Maj:t. Men vilka svårigheter, som skulle uppstå därav, har utskottet visligen inte talat om. Det kunde ha varit intressant att få reda på vilka dessa svårigheter äro, men det få vi inte veta.

Till slut väger utskottet fördelar och olägenheter emot varandra, och efter en del om och men kommer man till det resultatet, att olägenheterna i alla fall äro övervägande, och så avstyrker utskottet motionen. Det är kanske för dem,

Ang. införselmonopol å kasein. (Forts.)

som inte äro inne i denna fråga, en smaksak, huruvida man skall gå med på ett bifall eller ett avslag. Men för min enskilda del måste jag säga, att jag inte kan finna, att en sådan befogenhet för Kungl. Maj:t kan medföra en enda olägenhet. Jag kan inte finna, att den kan medföra den allra minsta svårighet, under det att den kan medföra vissa fördelar. Jag vill visst inte överskatta dessa fördelar, ty man få ju medge, att den kvantitet skummjolk, det gäller, procentuellt inte är så förfärligt stor, men skall man ha en tillverkning av det slag, som kaseinproduktionen innebär, så bör den kunna försiggå under något så när stabila förhållanden, och det kan den inte nu.

Slutligen får man väl taga för givet, att ifall Kungl. Maj:t får denna befogenhet, kommer den att handhas med all den urskillning, som Kungl. Maj:t är mäktig. Skulle det således uppstå några olägenheter, äro de mycket lätt avhjälpta. Det är på det hela taget en mycket mjuk och lämplig form, man försökt använda för att avhjälpa de olägenheter, som säkerligen förefinnas.

Jag ber, herr förste vice talman, att få yrka bifall till den vid detta betänkande fogade reservationen.

Herr Åström: Herr talman! Någon större entusiasm tyckte jag inte, att den ärade motionären utvecklade i försvaret av sin motion, och det kan jag möjligen förstå, ty man kan inte gärna göra gällande, att frågan är av någon större vikt. Han hyste en synnerligen stark och varm tilltro till att Kungl. Maj:t skulle vara synnerligen hänsynsfull i det här fallet. Den tilltron är så mycket mer glädjande från det hållet, som det här gäller att tillskapa ett nytt monopol, något som man ju på sista tiden i allmänhet ställt sig synnerligen tvivlande till det berättigade i. År 1933, när frågan för första gången behandlades, var den nog något större än vad den sedan har blivit, detta på grund av att den största importen kommer från Argentina, och det landet hade just vid den tidpunkten blivit avstängt från exportmöjligheterna till Amerika. Då dumpades det ganska kraftigt här, och man var nere i ett pris under 30 öre. Det påstås t. o. m., att man vid något tillfälle kunnat köpa kasein för 22 öre. Det var ju en ganska allvarlig situation, men sedan dess ha förhållandena tydligt förändrats till det bättre.

Se vi på den utredning, som har presterats av de ärade motionärerna själva, kunna vi konstatera, att priset under det senaste året har varit 69 öre, under det man räknar med ett omkostnadspris för tillverkning här i landet på 66 öre. Det omkostnadspris, som man räknar med för export, stannar vid 58 öre, men man tycker, att man bör ha en liten smula mera för det, som säljes inom landet. Därför har man satt priset till 66 öre. Det pris, som nu råder för importvaran, är således högre än det man anser vara nödvändigt som tillverkningspris inom landet.

Införseln har ju också minskats avsevärt. Själva värdet av importen har stigit, men det beror på prisstegringen. Kvantiteten har minskats från 802 ton år 1933 till 626 ton 1934.

25 miljoner liter är en mycket stor kvantitet, om man inte tänker på vad mjölkproduktionen i sin helhet betyder här i landet. Under fjolåret invägdes emellertid vid de svenska mejerierna — det gäller alltså den del av mjölken här i landet, som mottagits av mejerierna — $2\frac{1}{2}$ miljarder kg mjölk. Det är således nästan precis en procent av den vid mejerierna mottagna mjölmängden, som det här är fråga om. Räkna vi sedan med hela den mjölkproduktion, som förekommer, även den, som inte finns med i den officiella statistiken, komma vi väl till att det här endast är fråga om $\frac{1}{10}$ procent av mjölkproduktionen. Någon stor fråga kan det således knappast vara. Men fördyring av kasein kan möjligen medföra en del obehag för de fabriker, som

Ang. införselmonopol å kasein. (Forts.)

sysselsätta sig med tillverkning av en del exportartiklar av trävaror såsom dörrar och dylikt och som använda just den sortens kallim, för vars tillverkning man är beroende av kasein. I övriga fall, då det gäller plywood och en del andra saker, som kasein användes till, torde fördyringen inte medföra något annat än att man övergår från användningen av kasein till andra medel, som äro fullt lika lämpliga att använda för det ändamålet.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Löfvander: Herr talman! Jag är villig erkänna, att den föreliggande frågan inte hör till de större jordbruksfrågorna, som vi ha att taga ståndpunkt till här i kammaren, men jag finner den i alla fall behjärtansvärd. I dessa tider, då man söker efter möjligheter att bli av med vår fläskproduktion och då man vidtar åtgärder för att minska denna produktion, är detta enligt mitt förmenande ett område, där man också skulle kunna göra någonting.

De större mejerierna ha vid många tillfällen svårigheter att placera sitt skummjölksöverskott. Jag har egen erfarenhet av detta från ett större mejeri i en sydsvensk stad. Många gånger får man kasta ut detta överskott till alldeles ingen nytta. Nog skulle det vara en god hjälp för dessa företagare, om man hade möjlighet att tillverka kasein därav. Den ärade motionären har nämnt, att fabrikationen inte är svår. Den är lätt att sätta i gång, och man kan upphöra med den, när man vill, utan olägenhet.

Trots att detta inte är någon stor fråga, finner jag den vara av beskaffenhet att förtjäna riksdagens stöd. De svårigheter, man vid behandlingen i utskottet anförde som motiv för att man inte ville vara med om ett bifall till motionen, ha inte övertygat mig. Jag är fortfarande av den mening, att riksdagen bör hjälpa till och stödja denna fabrikation.

Herr talman! Jag skall med dessa få ord yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottets utlåtande.

Herr von Stockenström: En föregående ärad talare, herr Åström, anförde, att det var fråga om införande av ett nytt monopol. Jag vill säga, att den omständigheten borde egentligen inte ha verkat skrämmande på den ärade talaren själv. Emellertid är ju förhållandet det, att vi redan sedan två år tillbaka ha ett införselmonopol, som avser mjölk, grädde, smör och ost, men däremot inte kasein. Nu är det ju så, att kasein är en vara, som inte innehåller fett, utan det är ett äggviteämne, men det är en mejeriprodukt lika väl som de andra varorna. Det är detta, som närmast har varit anledningen till att man har tyckt, att det kunde finnas ganska starkt fog för att man inrymde även kaseinet bland de andra mejeriprodukterna, som äro föremål för införselmonopol.

Det är ju riktigt, som har påpekats här av flera talare, att detta inte är en så synnerligen stor fråga, därför att det inte gäller så vidare stora mängder, men lokalt och för de mejerier, som här kunna komma i fråga såsom tillverkare, har tillverkningen av kasein en viss betydelse.

Jag kan inte heller finna, att det skulle vara någon olägenhet att anförtro åt Kungl. Maj:t att handha denna uppgift, genom att man inrymmer även denna vara under de författningar, vi redan ha. Någonting annat går ju inte saken ut på. Det är inte fråga om någon tull eller någon annan ny reglering, utan det gäller endast att införa denna vara i författningen bland de andra mejeriprodukterna.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Ang. införselmonopol å kasein. (Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr förste vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande betänkandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Johan Nilsson i Kristianstad m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Pettersson, David*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bevillningsutskottet hemställt i sitt betänkande nr 20, röstar.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Johan Nilsson i Kristianstad m. fl. vid betänkandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr förste vice talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 57;

Nej — 56.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av den internationella arbetsorganisationens konferens år 1934 fattade beslut; och

nr 14, i anledning av väckta motioner rörande minderårigas användning i industriellt arbete.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om ändringar
i arrendelagstiftningen
m. m.

Föredrogos ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 15, i anledning av väckta motioner om ändringar i arrendelagstiftningen m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft fyra inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 257 och nr 258, båda av herr *Lindhagen*, samt motionerna i andra kammaren nr 102 av herr *Eriksson* i Sandby och herr *Elmroth* samt nr 343 av herr *Falk*.

I motionen I: 257 hade hemställts, att riksdagen ville hos regeringen begära skyndsamt förslag om skapande av självförsörjande jordbruk genom lag

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

om ofullständiga jordbruks fullkomnande med odlingsmark jämte husbehovsskog samt nyskapning av självförsörjande jordbruk på odlad jord med tillägg av husbehovsskog.

I motionen I: 258 hade yrkats, att riksdagen ville hos regeringen begära skyndsamt förslag rörande tillgodoseende genom lag av arrendatorsklassens berättigade krav i vissa i motionen angivna avseenden, nämligen i fråga om rätt för arrendator a) att få lösa till sig jordbruket, b) att erhålla optionsrätt till nytt arrende samt c) att kunna framtvinga reglering av arrende med mera.

I motionen II: 102, angående utvidgning av expropriationslagstiftningen, hade med åberopande av vad i motionen anförts samt andra i den däri berörda frågan väl kända omständigheter och förhållanden, hemställts, att riksdagen ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i sådant avseende, vartill framställningen i motionen kunde giva anledning.

I motionen II: 343 hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till ändring av gällande arrendelag i huvudsaklig överensstämmelse med i motionen framförda synpunkter.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt:

1. att motionen I: 257 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;
2. att motionen II: 102 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd;
3. att motionen I: 258 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt
4. att motionen II: 343 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1:o) av herrar *Norman, Olof Carlsson, Magnusson* i Kalmar, *Hage, Olovson* i Västerås och *Pettersson* i Hällbacken, vilka av angivna orsaker hemställt,

1. att riksdagen i anledning av motionerna I: 257, I: 258 och II: 102 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning i syfte att få klarlagt, i vad mån frilösning av arrendejordbruk och utvidgning av ofullständiga jordbruk skulle kunna underlättas genom expropriationsförfarande, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning;

2. att riksdagen i anledning av motionerna I: 258 och II: 343 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning i syfte att få klarlagt, i vad mån det kunde vara möjligt att genom ändringar i gällande arrendelagstiftning tillförsäkra arrendatorerna en säkrare ställning, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning;

2:o) av herr *Lindhagen*, som med utförlig motivering yrkat

A. under punkterna 1 och 2, att riksdagen i anledning av motionerna nr 257 i första kammaren och nr 102 i andra kammaren ville hos Kungl. Maj:t hemställa om övervägande och förslag till en sammanfattande lagstiftning om komplettering av ofullständiga jordbruk ävensom bildande av helt nya självförsörjande jordbruk med stöd tillika av expropriationsbestämmelser för erforderligt förvärv av odlingsmark jämte husbehovsskog från skogsbolags samt enskilda spekulanter och större godsägares domäner;

B. beträffande punkterna 3 och 4, att riksdagen i anledning av motionerna nr 258 i första kammaren och 343 i andra kammaren ville hos Kungl. Maj:t

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)
hemställa om övervägande och förslag dels till komplettering av den sociala arrendelagstiftningen till ytterligare tryggande av arrendatorernas rätt till ett hem, till besittningen av jordbruket och till möjligheter för dess eventuella övertagande med äganderätt, det senare med stöd av expropriationsbestämmelser, dels ock till erforderliga förbättringar även i den allmänna arrendelagen.

Herr Norman: Herr talman! De fyra motioner, som utskottet här behandlat, röra sig om två betydelsefulla spørsmål på den sociala jordlagstiftningens område. Det är först frågan, om samhället skall i sina strävanden att tillgodose en del folkgruppers intressen att skaffa sig sitt uppehälle inom jordbruksnäringen, bland andra åtgärder även utnyttja de möjligheter, som expropriationsbestämmelser skulle lägga i samhällets hand. Kravet i motionerna beträffande denna del är rätt omfattande. Vi ha i en reservation här begränsat våra önskemål för tillfället. Detta är anledningen till att de mot utskottets avslagsyrkande stående önskemålen ha blivit framförda i tvenne reservationer. En sådan har avgivits av de socialdemokratiska ledamöterna i andra lagutskottet med undantag av herr Lindhagen, som har gjort sitt särskilda yrkande. Skillnaden oss emellan är inte så stor. De sex reservationerna ha för närvarande begränsat sina önskemål på detta område till att få möjligheter till utvidgning av ofullständiga jordbruk. Vi ha således inte i år ansett, att det är något dagsintresse att taga upp ännu ett yrkande på detta område av herr Lindhagen, gällande nya jordbruk på oodlad mark. Inte heller ha vi vågat oss på det av herr Eriksson i Sandby i hans motion framförda kravet, att statsmakterna, när man nu genom större anslag till arrendeegnahemmen söker utvinna bättre möjligheter för dem, som önska besitta jord och bruka jord, också skulle beakta de ökade möjligheter, som expropriationslagstiftning på detta område skulle medge. Detta ha vi inte ansett vara ett dagsaktuellt krav i år, i all synnerhet som riksdagen avslagit de motioner, som ha förelegat här med begäran om väsentligt utökade anslag till detta ändamål. Jag för min del har den uppfattningen, att med de begränsade möjligheter, som statsmakterna, på grund av anslagssummans storlek, ha att tillgodose dessa strävanden till arrendeegnahem, torde det väl ligga så till, att dessa nya jordbruksfastigheter kunna uppbyggas med tillgång till den jord, som kronans domäner kunna ställa till förfogande eller som eljest inköpes av de medel, som äro anslagna för detta ändamål.

Beträffande rikets kolonisation, skapandet av nya jordbruk genom nyodlingar, ha vi funnit, att läget på jordbruksnäringens område för närvarande är sådant i fråga om möjligheterna att åstadkomma bärkraftiga jordbruk, att vi inte heller ansett det vara ett dagsintresse att knyta denna fråga samman med ett krav på expropriationsförfarande.

Däremot ha vi i vår reservation velat ge uttryck åt vårt gamla önskemål, att om de många stödåtgärder, som ha vidtagits från statsmakternas sida i form av olika anslag, syftande till att utvidga de ofullständiga jordbruken, skola få en verklig effekt, så behöva dessa åtgärder kompletteras med en lagstiftning, där expropriation skall kunna användas som ett yttersta maktmedel för att förverkliga detta stora samhällsintresse, att de ofullständiga jordbruken bli utökade, så att de kunna försörja sina innehavare.

Vi hade ju den här frågan uppe även i fjol. Då ansåg jag för min del mig inte ha någon anledning att sluta mig till dem, som gingo emot utskottets avslagsyrkande, och det bland annat dels av det skälet, att vi året förut, 1933, hade behandlat en kunglig proposition i ärendet, som avslagits av riksdagen, dels också av den anledningen, att i fjol var sammanhanget det, att regeringen

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

hade föreslagit — det godkändes sedan av riksdagen — att man skulle ha sin uppmärksamhet fäst på detta spörsmål. Egnahemsombuden, egnahemskommittéerna och egnahemsnämnderna skulle få i uppdrag att införskaffa upplysningar om i vad mån det hade visat sig, att ett intresse att fullkomna de ofullständiga jordbruken inte hade kunnat förverkligas på grund av att det saknades expropriationsbestämmelser på detta område.

Nu ligger frågan kanske inte heller i år riktigt så bra till för ett positivt yrkande i denna riktning. Utskottet omtalar på sid. 5, att något meddelande av detta slag från vederbörande kommittéer och ombud hittills inte inkommit till egnahemsstyrelsen. Man kan kanske härav lättast draga den slutsatsen, att, som andra lagutskottet säger i sitt utlåtande, här icke föreligger något behov att vidtaga ett så pass kraftigt ingrepp i den privata äganderätten, som expropriationsförfarandet utgör, utan möjlighet finnes att utnyttja alla dessa olika anslag, som statsmakterna ge, även för att förverkliga detta ändamål. Det finnes möjlighet att på frivillig väg åstadkomma de köp och försäljningar, som härför äro nödvändiga.

Jag är nu inte alldeles övertygad om att man så utan vidare kan dra denna slutsats av att några upplysningar icke inkommit från dessa nämnder och kommittéer. Om man finge en kompletterande upplysning om i vilken omfattning de ofullständiga jordbruken under detta år utvidgats genom frivilliga köp, så skulle ju frågan ligga litet annorlunda till. Men det är väl så, att de intresserade kanske inte fått riktigt klart för sig, vilka möjligheter som föreligga för dem att få hjälp från det allmänna, när de önska utvidga sina jordbruk. Jag har sedan gammalt den uppfattningen, att skall denna fråga om de ofullständiga jordbruken kunna lösas effektivt, så måste det anslag, som riksdagen ger, kompletteras med expropriationsbestämmelser, ty saken ligger ju så till, att man här icke kan söka sig jord i den öppna marknaden, utan man måste utvidga sig inom de närmaste gränserna av det lilla jordbruket.

Vi ha därför i vårt yrkande i reservationens punkt 1 hemställt, att riksdagen måtte besluta en skrivelse med hemställen att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en utredning i det syfte, som i reservationen närmare har motiverats.

Det andra spörsmålet i detta sammanhang gäller närmast kanske den s. k. sociala arrendelagstiftningen, men vi ha funnit, att även den allmänna arrendelagstiftningen vidlåder en del brister, vilket gör, att brukaren av jorden inte är tillförsäkrad den säkerhet i sitt arbete, som man kan önska, att utöfaren av jordbruksnäringen i detta fall skall ha. Jag har haft tillfälle att ta del av en del arrendekontrakt — tyvärr efter det utskottet slutbehandlat ärendet; annars skulle det kanske ha bidragit till att frågan redan i utskottet hade blivit allsidigare belyst, om dessa kontrakt där hade förelegat. Jag skall inte gå långt in på frågan, men tillåter mig att anföra ett enda exempel.

I ett av dessa kontrakt, som gällde ett litet arrendejordbruk, stadgades det beträffande arrendeavgiften, att den under de första åtta åren skulle utgöra 200 kronor. I kontraktet ålades arrendatorn att uppdla och stenbryta $\frac{1}{2}$ tunnland varje år. Efter de åtta åren skulle han betala 400 kronor i arrende. För den flit och den möda, som han hade nedlagt på att bryta ny mark och odla ny jord, skulle han således som belöning få arrendesumman *fördubblad* efter en viss tid. Man skulle knappast tro, att dylika arrendebestämmelser kunde förekomma i våra dagar — att det var ganska vanligt förr i världen, ha vi kanske litet var erfarenhet av — men detta kontrakt är dock av färskt datum.

Enligt vår uppfattning föreligga, såsom närmare utvecklats i motionerna, många brister såväl i detta som i många andra avseenden beträffande arrende-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)
lagstiftningen överhuvud taget, och därför ha vi i ett yrkande i punkt 2 också hemställt, att riksdagen ville besluta en skrivelse med begäran, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en utredning i syfte att få klarlagt, i vad mån det kan vara möjligt att genom ändring av gällande arrendelagstiftning tillförsäkra arrendator en säkrare ställning.

Jag ber, herr talman, att få hemställa om bifall till de bägge yrkanden, som äro gjorda i den reservation, vilken är undertecknad av mig själv som första namn.

Herr Lindhagen: Här föreligga motioner, som beröra två i riksdagen så gott som icke alls representerade samhällsgrupper. Det är därför också naturligt, att bänkarna stå ganska tomma, ty här finnas icke representanter för dessa grupper. Den ena gruppen består dels av s. k. jordlösa, folk, som icke har någon jord alls, men gärna önskar få det, och dels av sådana, som ha jord, men inkomplett, så att de icke kunna idka ett självständigt och självförsörjande jordbruk. Den andra gruppen är arrendatorerna. Vårt lands jordbruk bedrives till cirka 25 % av arrendatorer, av vilka den stora lejonparten är småarrendatorer.

Frågan rör således här två samhällsgrupper, och reservanterna ha ju också, huvudsakligen med hänsyn till dessa båda olika grupper, kommit med tvenne yrkanden. Men debatten rör sig om det hela. Det är fråga, herr talman, om det inte vore bäst att ta också de olika yrkandena under ett enda klubbslag, i all synnerhet som de intressen, vilka det här gäller, äro så svagt representerade, att det inte kan göra någon skillnad. Jag tror ej, att intresset för det ena yrkandet är större än för det andra.

Först skulle jag emellertid vilja göra en erinran. Detta betänkande kom på kamrarnas bord på måndagen kl. 4 e. m. i ett exemplar, men upplagan delades ut först senare på dagen. Man ser här, hur det kan gå, när man sätter ut bordläggningsplena till måndagar och, som på sistone ifrågasatts, kanske också skett, till torsdagar. Därigenom äventyras den lojala hänsynen till ledamöterna. De skola väl åtminstone ha *någon* tid på sig för att sätta sig in i betänkandena. Nu kom detta betänkande in på måndagseftermiddagen, som sagt, och det var få av kammarens ledamöter, som fick det och tog med sig det hem. Sedan kommo några ledamöter hit på tisdag till bordläggningsplenum kl. 4 e. m. Då var det några, som upptäckte — däribland även jag, ty jag var händelsevis här — att detta ärende stod på föredragningslistan under »1 gång bordlagda ärenden». Ingen kunde ana, att ärendet sedan skulle förekomma vid plenum i dag. Därför ha de flesta av kammarens ledamöter först i dag, när de kommo hit, fått tag i detta betänkande, och nu skola de avgöra ärendet på rak arm. Det spelar emellertid ingen roll nu, herr talman, ty när det gäller den här frågan, hade betänkandet lästs kanske lika litet, även om de fått det en månad i förväg, som om de fått det samma dag. Det är nämligen, som sagt, folklager, som icke äro representerade i riksdagen för närvarande.

Nu har det emellertid slumpvis inträffat, att det utom mig finnes två motionärer i medkammaren, och de äro, herr talman, de starka karlarna i den här frågan. Det har nämligen lyckats valmännen att i andra kammaren insmuggla en torpare, som heter Falk. Han vill naturligtvis tala också för sin samhällsklass, och då tog han genast upp arrendatorsfrågan och erinrade om det oeffterrettighetstillstånd, under vilket arrendatorerna mångenstädes leva. Om den här kammaren vore full med torpare, skulle bänkarna vara alldeles fullsatta och avgörandet klart.

Vidare har i andra kammaren insmugglats även en *lantarbetare*. Han tog

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

också upp deras sak, som längta efter jord. Alltså har han blivit målsman för den första av de bägge nyssnämnda grupperna. Därför få dessa två slag av jordfolk verkligen tacka herr Falk för hans uppslag i arrendatorsfrågan och herr Eriksson i Sandby, lantarbetaren, för hans uppslag i fråga om tillgången på jord. Till herr Eriksson har i andra kammaren anslutit sig herr Elmroth, som är fjärdingsman, och fjärdingsmännen äro ju ofta det lilla jordfolkets goda vänner ute i bygderna. Det är ganska pittoreskt att få tillfälle att påvisa dessa nya små ljustecken i det stora sociala jordmörker, som för närvarande råder i riksdagen.

Nu är det ju också så, att reservanterna i själva verket ha regeringen på sin sida. Regeringen går visserligen fram bitvis, men även på det sättet kommer man till sist fram till sådant, som var självklart, när frågan först upptogs. Därför har jag tillåtit mig att inleda min reservation med följande ord: »Det är av intresse att följa denna frågas evolution hos statsmakterna. Därav skola vi finna, att efter de långa vägarna med sina utflykter statsmakterna just nu i de praktiska lösningarna omsider befinna sig nära att nå fram till de synpunkter, som vid frågornas första upptagande gjorde sig gällande som självklara» — såsom *självklara*, herr talman.

Jag övergår då först till själva jordhungern. Den var ju under en följd av år avskaffad här i riksdagen. Det var inga, som hade anmält sig, sade man. Men så snart staten tar hand om den där saken och tillhandahåller jord och pengar och organisation, komma de jordlösa.

De här *arbetarjordbruken* ha ju fått stor anslutning, därför att det allmänna kommit med både jord, pengar och organisation. Nu tiger man vackert med påståendet, att det icke finnes någon jordhunger i landet. Att idén med arbetarjordbruk rön-te framgång, beror ock därpå, att skogsindustrien därmed fått ett av sina önskemål uppfyllt och därför ställt sig stöd-jande av verket. Industriföretagen ha nu med bistånd av staten fått en fast arbetarstam, bunden vid torvan. Det är ju en förmån för industrien, på samma gång som det är en förmån för dessa industriarbetare. Det stod strid i Norrlandskommittén mellan de s. k. bolagsreservanterna, särskilt Frans Kempe, och den stora majoriteten. Den striden gick icke minst ut på att Kempe ville ha de gamla bondejordbrukens jordbrukskärna förvandlad till arbetarjordbruk, och nu undrar den, som varit med om hela denna evolution från början, hur det går: om man inte nu i orterna med stöd av lantmätare och andra skall smugla till sig jordbrukets kärna och göra den till arbetarjordbruk, det, som dock skulle återställas och genom lagstiftningens ingripande bli säte för skapande av ett självständigt och självförsörjande jordbruk.

Jag ber om ursäkt, herr talman, att jag yttrar mig. Ämnet är så vidlyftigt. Det är inte mitt fel. Jag fattar mig i alla fall så kort som det är möjligt för en antydan om vad det gäller. Det var på den här saken jag enligt herr Westmans påstående här om dagen använde 2 1/2 timmar för ett anförande i fjol en natt, när detta ärende stod sist på föredragningslistan. Jag tyckte, att den eviga magerheten i Westmans betänkanden på dessa punkter borde kompletteras med någon fyllighet från talesmannen för det nödlidande jordfolket. Därför tog anförandet så lång tid, utan skada för kammaren som ju redan förut till stor del gått hem och lagt sig. Det borde någon gång protesteras med eftertryck mot hur de två samhällsklassernas livsfrågor numera behandlas i riksdagshuset. Utskottets ordförande fick visserligen sitta kvar, men jag tyckte det ej gick någon nöd på honom. Men det gjordes då som nyligen rabalder av saken, så att nu skriva en del kåsörer och andra, att jag i varje ärende talar i 2 1/2 timmar. Det är den tredje statsmaktens inställning till de här frågorna som ej intressera den. Så nog går det långsamt,

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

herr talman, men det går ändå framåt, och det är väl ändå en sådan framstegslinje vi nu äro inne på. Här är icke fråga om expropriationslagstiftning som någon huvudsak, utan här är fråga om att för folkförsörjningen tillgodogöra sig även den odlingsbara, ännu icke odlade jorden på landets stora enskilda domäner.

Här konfiskeras ju löst kapital och inkomster för att hjälpa de arbetslösa, men att ställa till förfogande för folkförsörjningen också det stora kapital, som ligger i den oodlade jorden, genom expropriation, d. v. s. mot ersättning, det är för närvarande fjärran för statskonsten. Att för en så anspråkslös och moderat jordreform tillgripa en dylik åtgärd ansågs, som sagt, för självklart, när de här frågorna först kommo upp. Det är verkligen så, att man tycker det är underbart i alla fall. Jag kommer ihåg, som om det vore i går, när vi började i Norrlandskommittén: där sutto fyra högermän i den stora majoriteten, greve Douglas — utrikesminister, landshövding i Linköping och högerman på yttersta högra flygeln — lantbruksstyrelsens chef, herr von Feilitzen, också högerman, vidare byråchefen Kinberg från domänstyrelsen i stället för greve Fredrik Wachtmeister, som först utsågs men icke fick tid — han hade ställt sig på precis samma ståndpunkt som herr Kinberg, ty han befann sig på den linjen — och slutligen ledamoten av första kammaren, generalsekreteraren i överståthållarämbetet Berlin. Dessutom ingingo fyra liberaler i den stora majoriteten. Alla dessa hade alldeles klart för sig, utan att vänta på någon utredning, nödvändigheten av de här tre sakerna: skapandet av nya jordbruk, komplettering av ofullständiga jordbruk och frilösning av arrendejordbruk. De voro, herr talman, utan någon debatt ense om att detta icke kunde ske effektivt, utan att det bakom också fanns några expropriationsbestämmelser, som på ett mera verksamt sätt kunde bereda folket tillgång till de stora odlingsmöjligheterna såsom ett bidrag till folkförsörjningen.

Av Normans anförande har jag fått veta vad som utgjorde skiljaktigheten mellan mig och de andra reservanterna. Det har jag ej hört talas om förut, och visste inte, att det var på det sättet.

Situationen skulle då bland annat vara den, att de övriga reservanterna på denna punkt icke skulle vågat sig på eller tyckt det vara onödigt att vid detta tillfälle röra sig även med bildande av helt nya jordbruk, utan de ha inskränkt sig till frilösning av arrendejordbruk och utvidgning av ofullständiga jordbruk. Jag har lagt till ett sådant bildande av helt nya, självförsörjande jordbruk med stöd tillika av expropriationsbestämmelser. Jag tänkte, att jag möjligtvis skulle kunna instämma med de andra reservanterna, men då vi för dagen skilja oss åt i en eller annan fråga av vitalt intresse, får jag i mina klienters intresse hemställa om bifall till mina yrkanden.

Nu är det emellertid så med detta bildande av helt nya jordbruk på oodlad jord, varom riksdagens bägge kamrar skrevo till Kungl. Maj:t 1925, på motion av mig, som då ännu kunde räkna på bifall till en sådan sak — att det ännu väntar på sin uppfyllelse. Att inköpa gods och stycka dem är ju egna-hemsrörelsens uppgift, men här gäller det också att tillgodogöra sig för folkförsörjningen den oodlade marken på större domäner i detta långsträckt land. Nu säger den nämnd, som har i uppdrag att organisera de här jordbruken, vilka skola kunna få inköpas senast efter femton år, men även dessförinnan, om köparna betala in de lån, som de fått av staten, att detta är ett bildande av självständiga jordbruk med uppgift att brukarna även skola få dem med äganderätt.

Nu vill jag verkligen säga, att nog vore det lyckligast, om all kronans arrendejord fortfarande upplättes på arrende, så att den inte sedan kom ut i spekulationsmarknaden. Jag tycker därför att detta, att skapa arrendejordbruk

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

på statens mark, som sedan skola överlåtas, är en nödfallsåtgärd, som kanske betingas av den allmänna uppfattningen, att man har större trygghet, om man har full äganderätt. Det är också en följd av att vederbörande ej föreslå en arrenderätt, vilken i likhet med tomträtt medger inteckningsrätt i huset och anläggningarna. Men det leder till, att då staten sålt billigt, blir det till fördel för den förste innehavaren, som sedan helt naturligt kan sälja med avans till sin efterträdare, ifall han nu vill sälja jordbruket någon gång. Det där är nu en fråga för sig.

Vi ha också en död lag, som heter *åborättslagen*. Den framlades av en socialdemokratisk regering och avsåg att upplåta statsjord för nya jordbruk med »åborätt». Icke ens här togs tomträttslagen till förebild. Sedan kompromissades den nya åborätten bort, ity att det blev en kompromiss, så att brukarna efter en kortare tid skulle få friköpa jordbruket. Det har emellertid visat sig, att icke mer än en person anmält sig för att begagna sig av åborättsinstitutet sålunda inrättat, men lagen står ännu kvar, och vid den valrörelse, som ägde rum sedan denna märkvärdiga lag antogs — jag var den ende, som yrkade avslag på kompromissen i riksdagen — gingo partier fram och åberopade, att de varit med att skapa en åborättslag. När det gäller arrendatorer på enskild jord finner jag det vara ett vida nödvändigare steg, att arrendatorn får bli sin egen, likaväl som det nu även i detta fall skall tillåtas vid arrende av statens jord.

Den *kronans jordnämnd*, som har hand om detta, har nu anmält, att det icke går att på kronans jord avsevärt bilda nya jordbruk, grundade på arrendejordbruksprincipen, ty staten har föga lämpliga lägenheter kvar, som kunna slå i spann. Man måste uppköpa enskild jord. Då får man uppköpa hela egendomar, föreställer jag mig, och det blir en blandning av egnahemsrörelse och odlande av oodlad jord. På detta sätt skapas nya egendomar på den odlingsmark, som kan finnas. Det är att antaga, att nämnden då också riktar in sig på att köpa egendomar med mycken oodlad jord. Detta blir dock en spridd utväg med anlitande av enskilda gods till salu. När det gäller att från skogsbolag inköpa odlingsmark jämte husbehovsskog för att lägga till de från bolagsjorden avstyckade ofullständiga jordbruken kan ett frivilligt inköp mera sällan förväntas. För att den skall få köpa egendomar i tillräcklig utsträckning på olika ställen och så att det slår i spann, behöves sålunda i båda fallen expropriationsbestämmelser. Herr Larson i Lerdala yttrade 1934, då denna fråga var före i riksdagen, att det var nödvändigt, att statsmakterna toge i kraftigare. Därför har jag bett herr Larson att biträda reservanternas reservation, som tillmötesgår hans önskan.

Vad nu *de ofullständiga jordbruken* angår, tycker jag, att lagutskottet därför borde på något sätt för en gångs skull vara uppriktigt och bekänna, hur det verkligen förhåller sig. Det är fastslaget vid olika tillfällen, att komplettering av ofullständiga jordbruk är en stor uppgift för staten. Den upptogs av Norrlandskommittén, och har sedan förts vidare samt länge stått på dagordningen, utan att lösas. Man har då för att undgå expropriationsbestämmelserna inskränkt sig till att med lån söka hjälpa dem, som ha ofullständiga jordbruk, till att förbättra dessa genom hjälp till att köra på gödsel och utdika befintliga ägor o. s. v.

Men sedan är det någonting, som spökar överallt i papperen, och det är den s. k. *tilläggsjorden*. Om det säger sociala jordutredningen, att det visat sig, att sådan i högst obetydlig utsträckning kunnat anskaffas. Herr Westman runkar nu på huvudet ser jag, och jag skall därför läsa upp yttrandet ordagrant.

Sociala jordutredningen yttrade i sitt betänkande 1933 om komplettering av

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)
 ofullständiga jordbruk, »att anledningen till att tilläggskolonisation föga förekommit ej med bestämdhet kunde angivas». Det försökte utredningen förklara sålunda: Jordbrukskrisen hade sannolikt orsakat återhållsamhet i inköp av jord. Bristen på kontanta medel hade verkat hämmande. Okunnighet hos småbrukarna om möjligheterna till lån torde varit en bidragande orsak. Likaså en viss svaghet i den lokala organisationen. Om emellertid, fortsätter utredningen, »i något fall svårigheter mött» etc. Jag skulle vilja göra gällande, att det icke är bara i något enstaka fall, som man icke kunnat få tilläggsjord från grannarna. Där kan man åtminstone verkligen tala om brist på verklighetssinne. En social jordutredning bör väl akta sig för att på det sättet missleda sig själv. — Om emellertid, fortsätter utredningen, »i något fall svårighet mötte att på skäligen villkor få köpa jord, borde det organ, som gjort denna erfarenhet, insända meddelanden till egnahemsnämnden. Denna överlämnade det till egnahemsstyrelsen. Detta organ torde i sin ordning avvakta klagomål från egnahemsinnehavarna, att de icke fått köpa jord.» — Detta jordfolk kommer dock icke, förrän staten lämnar jord och pengar och organisation. Man skall väl ej heller begära, att innehavarna av sådana ofullständiga jordbruk, som äro beroende av sina stora och mäktiga grannar, skola vända sig till dem med anspråk på avstående av jord och sedan hos myndigheten beklaga sig över, att det ej medgivits. Det akta de sig nog för.

Allt detta var Norrlandskommitténs majoritet, av konservativa och liberala, 1904 fullkomligt ense om, utan något krångel såsom något självklart, att sådana strävanden måste från början stödjas genom expropriationsrätt.

År 1933 framlade regeringen ett förslag om expropriationsrätt, intagen i allmänna expropriationslagen — jag anser, att det behöves en vidlyftigare lagstiftning, som ordnar det hela, såsom jordkommissionen föreslog — och det hördes en del myndigheter. Vad inträffade då? Egnahemsstyrelsen och lantmästeristyrelsen tillstyrkte expropriationsbestämmelser. T. o. m. sex landshövdingar förklarade, att de icke hade något att erinra. Landshövdingarna och hushållningssällskapen ha alltid varit mest betänksamma i sociala jordfrågor under denna stora frågas långa lidandes historia genom årtiondena.

I den sociala jordutredningen hade de två socialdemokraterna, som sitta där, reserverat sig och ansett det hopplöst utan stöd av en expropriationsrätt. Samtidigt inträffade, att herr Andersson i Fältenborg, som också satt i egnahemsstyrelsen såsom medlem, instämde i förslaget om expropriationsbestämmelser, vilka han tidigare varit emot såsom ledamot i sociala jordutredningen. Vid detta tillfälle kommo således herrar Westman och Tamm i minoritetsställning inom den sociala jordutredningen. Det vore bra, om de till sist också ändrade mening. Westman själv yttrade år 1933, att han ogärna ginge emot regeringens förslag. Han deltog icke heller i utskottets behandling av ärendet.

Så ha vi vidare *arrendelagstiftningen*. Den gäller ju en stor och idog samhällsklass, som skall leva på jordbruket. 25 procent av jordbrukarna äro som sagt arrendatorer och de stora arrendatorerna äro en försvinnande del av detta stora antal.

Hur är det nu ordnat för arrendatorerna? Man ville ju, att de icke skulle såsom förut vara beroende av jordägaren, så att han kunde göra med dem vad som helst och upplåta arrendet till och med på endast ett år, som en tid var brukligt. Därigenom fick arrendatorn nämligen ingen självständig ställning, icke något hem. Jordbruket kan ju ej heller skötas rationellt, om inte arrendatorn vet, att lönen för det arbete på jordförbättring, som han nedlägger på sitt jordbruk, kommer i någon mån i den egna fickan.

Hur har det då ordnats? Jo, beträffande Norrland och Dalarna blev det en kompromiss mellan båda kamrarna. Andra kammaren antog tjugu års tvångs-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

arrende på bolagsmarkerna, som också är den tid, staten och universitetet tilllämpa för sina arrenden. Första kammaren medgav tio år. Det blev då sammanjämkning på femton år. På så sätt har denna siffra tillkommit.

Men när de femton åren äro ute, är arrendatorn utesluten från all omtanke av den sociala lagstiftningen. Det blir då vanligen ett arrende, som oftast kanske sättes på ett år. Ägaren kan göra vad som helst. Därför har ju optionsrätten för arrendatorn till nytt arrende varit ett krav, som ständigt återkommer, fast man i Norrlandskommittén lämnade det till framtiden, därför att det ändå var så mycket fullkomligt nytt, som skulle föreslås. Jordkommissionen har ock sedan förordat den som en nödvändig konsekvens.

När det sedan gäller södra och mellersta Sverige, har lagats så, att bolags- och spekulanters arrendatorer fått en 15-årig arrenderätt samt fideikommissens arrendatorer en arrendetid av 10 år. Arrendatorer under andra gods ha ej fått något skydd. Skyldighet att bygga och underhålla husen gäller endast för bolags och vederlikars utarrenderingar. Därför är det ej underligt, att nu också herr Falk, torpare från Östergötland, begär en legal arrendetid även för de ej skyddade arrendatorerna i sydligare Sverige. Detta skydd bör väl utsträckas även till dem.

Vidare finnas *en del andra förmåner* stadgade för bolags- och spekulanters arrendatorer. Även dessa stadganden böra såsom tidigare oavslått påfordras gälla till förmån för övriga smärre arrendegårdar. De äro uppräknade i herr Falks motion och i min reservation.

Jag skulle vilja tillägga, att en fråga är också, om ej *länsstyrelsernas rätt att ge dispens* från arrendelagens sociala bestämmelser måste undergå en revision, som sätter någon gräns härför. Ty, som bekant, har man i ett par län dispenserat alla bolagsarrenden från ett sådant skydd i arrendetiden. Nu har oron lugnat sig där borta. Det är icke vidare fråga om att avskaffa lagen för de trakterna.

Ej heller någon kontroll finns på lagens tillämpning. Det kan med lätthet ske genom att en myndighet som jordbrukskommissionen tager stickprov på dessa kontrakt under sina resor för andra ändamål. Den enda kontrollen som nu föreligger är, att lagen överlåter åt den svagare, som skulle skyddas, att genom stämning till domstolen göra sin talan mot den starkare gällande, mot vilken han skulle skyddas. Det kommer veterligen icke någonsin i fråga, att sådana rättgångar komma till stånd.

Motionären Falk avslutar sin motion med att erinra, att införandet i arrendelagen av sådana tvingande bestämmelser »skulle ge arrendatorerna en klarare och bättre rättslig ställning gentemot jordägarna samt även i någon mån hindra den ekonomiska utpressning av vissa grupper av arrendatorer, som för närvarande äger rum». Denna exploatering är fortfarande helt tillåten i södra och mellersta Sverige. Där gäller för alla dessa små arrendatorer under gods den allmänna arrendelagen. Här ser man, hur viktigt det är, att den allmänna arrendelagens bestämmelser i södra och mellersta Sverige för de små arrendatorerna också bli föremål för grundlig revision för dessa ändamål, såsom ock herr Norman framhöll i sitt anförande.

Nu säges det som oftast i andra lagutskottet, att så mycket gjorts för främjande av det mindre jordbruket. Därpå svaras, att motionerna avse icke vad som redan skett, utan vad som ännu icke skett.

I den första frågan om bildandet av nya jordbruk och komplettering av ofullständiga jordbruk avstyrker andra lagutskottets majoritet, att man skall hjälpa till med expropriationsbestämmelser också. Förslaget är dock särdeles moderat. Det kan bli kostsammare under andra förhållanden, om man dröjer och vad önskar utskottet självt?

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

I fråga om den andra saken eller arrendatorskyddet säger utskottet, att det icke vill uttala sig om detaljerna. Men det är ju meningen enligt grundlagen, att utskotten skola uttala sig om äskade detaljer. Utskottet säger således varken ja eller nej. Men det är ju så, att den, som tiger, samtycker dock till status quo, d. v. s. upprätthållandet av den nuvarande situationen. Parlamentarismen är ju till för att skilda samhällsklassers behöriga intressen skola skyddas av riksdagen och framföras av den till regeringen.

Nu erinrar också lagutskottets majoritet, att justitieministern har utfärdat en instruktion för lagberedningen, enligt vilken den också skall sysselsätta sig med *en ny jordabalk*. Med den saken förhåller det sig så, att lagberedningen skall först avsluta revision av aktiebolagslagstiftningen och då även inlåta sig på det skandinaviska samarbetet i den frågan. Med denna sak blir den dock icke färdig förrän fram på hösten 1936. Lagberedningen skall sedan först ägna sig åt den omändring av jordabalken, som är påkallad av de nya författningarna om lagfart och inteckning. Hur lång tid det tar, är ej bekant, men det är i alla fall en jämförelsevis kortare tid det bör taga. Sedan skall lagberedningen ta itu med jordabalken i sin helhet. Det blir således kanske någon gång på hösten 1937. I övrigt finnes ännu ej någon instruktion om hur revisionen skall läggas. Hittills har jordabalken omfattat endast allmänna civillagsbestämmelser och icke den sociala expropriationslagstiftningen. Den har med ett unikt undantag inom arrendelagstiftningen varit utbruten i en särskild lag, både den allmänna expropriationslagen och den speciella expropriationslagstiftningen, och även de sociala arrendebestämmelserna ha utbrutits i särskild lag. Man bör knappast föreställa sig, att dessa omtvistade lagar, som lätt behöva revideras, komma att i framtiden få en permanent plats i det stora standardlagverket, som är avsett att äga bestånd kanske under mansåldrar. Hur som helst, är det väl ändå av vikt för den, som tror, att dessa bestämmelser skola få rum i en allmän jordabalk, och där bli tillbörligen tillgodosedda, att riksdagen också *skriver* någonting om, hur enligt riksdagens uppfattning sådana strävanden böra tillgodoses.

Således, herr talman, — ehuru jag anser att kammaren av obekantskapskäl ej kan samlas om annat än övriga reservanternas formuleringar — skall jag likväl be att formellt få hemställa om bifall till mina två yrkanden, därför att de innehålla något mer än övriga reservanternas yrkanden. Dessa senare reservanter äro nog i princip ej emot mina utvidgningar. De mena väl, att man i överensstämmelse med tidens kynne ej bör begära för mycket på en gång av människorna.

Herr Westman: Herr talman! Den föregående ärade talaren är ju en gammal kämpe för att staten skall driva en kraftig jordpolitik till stöd för de jordlösa samhällsklasserna, och det bör helt sakert glädja honom i hög grad att se de kraftiga åtgärder, som staten har tillgripit, och den stora framgång, som statens åtgärder haft på detta område. Jag skall icke uppräknat allt som gjorts — det skulle bli alltför vidlyftigt — men kammarens ledamöter ha helt säkert i tankarna de stora och viktiga beslut, som vi ha fattat på detta område, utan att jag behöver påminna om dem. Jag skall endast på ett par enstaka punkter be att få påpeka vad som gjorts, eftersom debatten speciellt kommit att röra dessa punkter.

Man har här så mycket talat om de ofullständiga jordbruken och de åtgärder, som böra vidtagas för att förbättra dem. I det fallet har ju staten gjort mycket. Det finnes på sid. 6 i utskottsbetänkandet uppräknat en hel mängd stödåtgärder, som staten vidtagit och som komma dessa småbrukare tillgodo. Dessa åtgärder avse att bereda dem möjlighet att mer intensivt än förut ut-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

nyttja sin lilla fastighet. Dessutom har staten också berett dem möjlighet att på billiga villkor få lån för att utvidga fastigheten genom köp.

Nu säger såväl den förste ärade talaren, herr Norman, som herr Lindhagen, att den utväg, som staten tillgripit för att hjälpa dem att utvidga sin fastighet — det ekonomiska stöd, de få — har ingen betydelse, ty här finns en stor och allmänt utbredd önskan hos dessa innehavare av ofullständiga jordbruk att få utvidga dem genom att köpa till sig jord från grannarna, men detta behov kan ej tillfredställas, därför att vi icke ha en expropriationslagstiftning.

Jag har varit mycket intresserad av att få reda på om det verkligen finnes något sådant behov. Jag kan nämna, att sociala jordutredningen skrev för någon tid sedan till egnahemsombuden, till kommunalnämndernas ordförande samt en massa andra myndigheter och personer och frågade dem: Ha ni märkt på er ort någon önskan hos innehavare av ofullständiga jordbruk att köpa till sig jord? Förekommer det utbud av sådan jord? Vi gjorde en hel del sådana frågor, som belyste problemet ur olika synpunkter, och fingo nästan alltid till svar, att det icke finns någon önskan att komplettera ofullständiga jordbruk. Ingen hade hört talas om att det fanns en sådan önskan, i stort sett; det kanske talades i något enda fall om att det fanns någon, som ville komplettera. Beträffande utbudet svarades i allmänhet, att det finns jord till salu, men eftersom det icke finnes någon efterfrågan, bjuder folk icke ut jord just till dessa personer, som skulle behöva komplettera.

Hur skall man göra för att få reda på, om det finns någon önskan att komplettera? Vi ha frågat tusentals personer i vårt land, som ha kontakt med dessa små egnahemsinnehavare, för att höra, om det finns någon önskan att få jord. Emellertid nöjde vi oss icke med det, utan föreslogo Kungl. Maj:t att i egnahemsförfattningen införa den bestämmelsen, att om något egnahemsombud eller någon ledamot av egnahemsnämnd får reda på, att det föreligger en önskan om komplettering av jordbruk i orten och det behovet icke kan tillgodoses, skall han anmäla saken för egnahemsstyrelsen. Ingen sådan anmälan har ingått. Således är det icke styrkt, att under nuvarande förhållanden dessa, som ha s. k. ofullständiga jordbruk, önska utvidga dem. Och det finns ett lätt förklarligt skäl, varför folk icke vill köpa jord i dessa tider för att utvidga sina ofullständiga jordbruk — det behöver jag icke gå närmare in på. Kammarrens ledamöter förstå själva, att den ekonomiska situationen gör egnahemsinnehavarna mycket betänksamma, när det gäller att köpa jord. Herrar Lindhagen och Norman bjuda dem ju icke att få jord gratis, utan att genom expropriation förvärva den, det dyrbaraste förvärvssätt, som finns.

Det finns således icke något faktiskt stöd för den åsikten, att expropriation skulle behövas till detta ändamål, utan det är en rent teoretisk uppfattning hos herrarna, som påyrka expropriation. Men man kan väl ej lagstifta på grund av en teori, som saknar varje som helst stöd i verkligheten. Vi skola väl ändå röra oss på den faktiska verklighetens område. Jag har många gånger sagt, att jag icke är någon principiell motståndare till expropriation, men jag är motståndare till expropriation, när det icke är ett tvingande behov, som kan förmå staten att ingripa på så hårdhänt sätt.

Vidare har herr Lindhagen ju gått utöver den ståndpunkt, som intagits av herr Norman och hans medreservanter. Herr Lindhagen vill ha expropriation i allmänhet. Herr Lindhagen föreställer sig, att det finns en massa människor, som vilja förvärva jord här i Sverige och som ej kunna göra det, därför att det icke finns någon lag, som tillåter, att jord exproprieras från dem, som äga sådan, till förmån för dem, som ännu icke äga någon. Men det finnes icke något stöd för den uppfattningen heller. Om man studerar jordmarknaden, finner man, att det bjudes ut massor av egendommar.

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

När sociala jordutredningen tog upp frågan om att man skulle anordna arrendeegnahem, och det stod en notis om det i tidningarna, strömmade det genast in anbud på utmärkt välbelägna och väl lämpade egendomar från alla delar av vårt land. Jag blev här i riksdagshuset överlupen av folk, som kom och ville ställa jord till förfogande för detta ändamål. Nu har ju denna verksamhet börjat. Ni sågo kanske i tidningarna för några dagar sedan, att det var tusentals personer, som anmälde sig för att få arrendeegnahem, medan endast ett mindre antal kunde få sina önskingar tillfredsställda. Men denna begränsning av statens verksamhet på området beror icke på att man ej kan skaffa jord utan därpå, att staten velat gå försiktigt fram på detta område, och att de medel, riksdagen anvisar, därför blivit begränsade. Det är, som Kungl. Maj:t sagt, så att saken befinner sig ännu på experimentets stadium, och därför bör man gå försiktigt fram.

Vidare har staten bedrivit en storartad verksamhet för att skapa arbetarsmåbruk. 1933 skapades det ungefär 400 sådana, men 1934 skapades det 1,000. Det är ju en rask stegring, men det har icke varit någon svårighet alls att skaffa jord till dessa småbruk. Det har gått utmärkt utan någon expropriationslagstiftning.

Således förstår man, att Kungl. Maj:t funnit lämpligt att för närvarande vila på hanen och att vi icke från Kungl. Maj:t på de sista åren fått någon proposition, vari det påyrkats någon ändring i expropriationslagen.

De socialdemokratiska reservanterna stå på den ståndpunkten, att de vilja ge Kungl. Maj:t en pekpinne. Deras reservation är på denna punkt, kan man säga, i viss mån riktad mot Kungl. Maj:t, och även på en annan punkt som jag strax skall beröra är den riktad mot Kungl. Maj:t, nämligen den punkt, som gäller arrendatorernas ställning.

Herr Lindhagen vill hjälpa arrendatorerna på flera olika sätt. Jag skall inte gå in på att diskutera alla detaljer, utan vill bara i förbigående säga, att om man hjälper arrendatorerna på det viset, att de få frilösa sin jord, men samtidigt skärper arrendelagstiftningen så, att en man, som efter förvärvet av sitt lilla ställe kanske blir sjuk och behöver i sin tur arrendera ut jorden för en kortare tid, därvid skulle — såsom herr Lindhagen vill — vara tvungen att utarrendera sitt ställe på 15 år med optionsrätt för arrendatorn, så att han praktiskt taget inte har den minsta utsikt att få igen sin jord, då har han ju inte mycken glädje av att han blivit ägare av jorden.

Vidare är det en mängd andra förslag att hjälpa arrendatorerna, som förts fram i motionerna och förordats av herr Lindhagen och som de socialdemokratiska reservanterna i utskottsreservationen önska få utredda. Jag vill gärna erkänna, att en del jordägare fara fram emot sina arrendatorer på ett sätt, som är upprörande, och att det här finns problem, som man bör upptaga till förnyad prövning. Men nu ligger ju saken till på det sättet, att Kungl. Maj:t har satt i gång en bearbetning av jordabalken i dess helhet, och det är inte alls så, som herr Lindhagen sade, att arbetet därpå skulle börja först i en avlägsen framtid. Redan den 1 maj skall en av lagberedningens ledamöter börja med arbetet, och antagligen får han en annan person detacherad till sin hjälp. De börja med specialutredningar, som pågå, medan andra ledamöter av lagberedningen äro sysselsatta med aktiebolagslagen. Men arbetena ha alltså redan planlagts i den form, som Kungl. Maj:t ansett vara möjlig och lämplig, och justitieministern säger ju, såsom herrarna se i utskottets utlåtande, bland annat: »Jag håller för min del före, att den för närvarande mest trängande lagstiftningsuppgiften är en reform av jordabalken». Uti jordabalken ingår naturligtvis arrendelagstiftningen. När man nu för övrigt skall reformera jordabalken, får man givetvis inte, såsom herr Lindhagen här ville antyda, tro att man skall få

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

en jordabalk, en ny, modern jordabalk, som har det begränsade innehåll, som jordabalken hade i 1734 års lag och ur vilken således alla sociala jordfrågor skulle vara uteslutna. Naturligtvis inte! Det är klart, att alla frågor om social arrendelagstiftning och dylikt skola ingå i jordabalken, liksom vi ju redan ha stoppat in dem i den nu gällande arrendelagen. I avvaktan på detta arbete har för övrigt Kungl. Maj:t lagt åsido de skrivelser, som riksdagen redan har avlåtit med begäran om ändringar i arrendelagen. Riksdagen har två gånger skrivit till Kungl. Maj:t och begärt att få fram ett förslag om ändring av 7 § i arrendelagen, och riksdagen har skrivit förra året om ändring av arrendators rätt att få ersättning för gödselvårdsanläggning. Detta har Kungl. Maj:t lagt åsido, för att det skulle komma in nu i den stora revisionen.

Nu begära de socialdemokratiska ledamöterna av utskottet i den reservation, som förordats av herr Norman, att riksdagen igen skall skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning av arrendelagstiftningen. Jag undrade mycket, om herr Norman verkligen skulle framträda och yrka bifall till reservationen även på denna punkt, ty vi hörde ju här för en stund sedan herr förste vice talmannen på sitt vanliga gripande sätt skildra för kammaren, hurusom det ingick åtminstone i statsutskottets sedelära, att man aldrig skulle skriva till sin Konung och begära utredning, när man visste, att Kungl. Maj:t hade frågan under utredning. Jag trodde, att herr Norman och hans meningsfränder skulle bli så gripna av detta anförande, att de skulle avstå från att yrka bifall till punkten 2 i sin reservation. Det ha de inte gjort. Detta kanske beror på det fasthållande vid ståndpunkter, som bör vara ett karaktärsdrag hos en god politiker, efter vad vi fått höra under den debatt, som på förmiddagen med krutrök fyllde kammaren; och det må så vara. Men jag tycker ändock, att det är en ytterst konstig situation, att just de socialdemokratiska ledamöterna av utskottet ha så litet förtroende till sin regerings sätt att sköta utredningsarbetet i dessa frågor, att de anse, att riksdagen skall ingripa i ärendet och tillhålla Kungl. Maj:t att sköta saken på ett annat sätt, än vad Kungl. Maj:t skulle göra, om Kungl. Maj:t finge följa sitt eget huvud och sina egna intentioner.

Jag är för min del övertygad om, herr talman, att de frågor, som beröras i detta utlåtande, tillhöra vårt folks stora och viktiga livsfrågor, och jag är för min del beredd att i fortsättningen som hittills försöka att efter bästa förmåga draga mitt strå till stacken för dessa frågors lösning. Det är således inte alls på grund av bristande intresse, som jag ansluter mig till den ståndpunkt, som utskottet intagit och som innebär, att man i nuvarande läge och med utgångspunkt från de här föreliggande motionerna inte har anledning att besvära Kungl. Maj:t med någon skrivelse i ämnet.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! De motioner, som behandlas i detta utskottsutlåtande, har ju bland annat pekats på större möjligheter att genom expropriation kunna skaffa jord för vissa ändamål. Man har velat bereda möjligheter att göra ofullständiga lantbruk till fullständiga. I detta sammanhang har ju också framhållits nödvändigheten av att skaffa jord för bildande av arrendegnahem, och åtgärder äro kanske inte minst nödvändiga just för skapande av arbetarsmåbruk. Den ärade utskottsordföranden slutade med att den fråga, som nu föreligger, är av den stora betydelse, att man ju givetvis måste följa den på mycket nära håll.

Enligt min mening har den mycket stor betydelse. Man måste nämligen i mycket stor utsträckning se på frågan ur arbetslöshetssynpunkt. Vi måste nämligen komma ihåg, att trots den högkonjunktur, som vi för närvarande be-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

finna oss i, ha vi i alla fall att räkna med ett ganska stort antal arbetslösa. Vi skola heller inte glömma, att den tekniska utvecklingen har gått med en rasande fart och kommer säkerligen att länge, länge än gå i ett mycket snabbt tempo. Detta betyder, att vi måste ute på landsbygden räkna med en viss kategori arbetslösa, som det gäller att placera någonstans i nyttigt arbete. Såvitt jag kan se, finns endast en möjlighet att bereda dessa arbete, och det är att ge dem ett stycke jord att bruka för egen del. Denna jord skall vara så pass stor, att de där kunna få sin fulla bärning. I fjol beslöt ju riksdagen på regeringens förslag bildandet av arrendeegnahem, och det har ju också hälsats med mycken stor tillfredsställelse, icke minst i mina orter. Om man överhuvud taget skall lyckas med denna fråga, anser jag, att det är ganska viktigt att kunna skaffa jord till rimliga priser och jord, som verkligen är lämplig för arrendeegnahem.

Jag tror, att man inte kan lyckas härmed, med mindre att man får vidgade möjligheter att genom expropriation anskaffa jord för dessa ändamål. Lika viktigt anser jag jordanskaffningen för arbetarsmåbrukarna. Frågan är säkerligen aktuell, och den kommer att bli aktuell i mycket hög grad nere i den ort, där jag är bosatt. Man måste nämligen taga sikte på, vilka arbetargrupper man har att räkna med och som i närmare eller fjärrare framtid kunna ställas i den situationen att bliva säsongarbetare. Det är dessa arbetare, som enligt min mening böra placeras eller beredas möjligheter till att erhålla arbetarsmåbruk. Jag tänker då närmast på våra vägarbetare, ty med den fart varmed våra vägarbeten hava gått under den sista tiden, kommer detta att betyda, att i en snar framtid blir hela, eller i varje fall ett stort antal av denna arbetarkår ställd inför den situationen att bli säsongarbetare. Nu erkänna alla, att det har framskapats en mycket präktig arbetarstam just på detta område. Det är en hel del specialarbete förknippat med dessa vägarbeten, och vägstyrelserna vilja inte gärna släppa denna arbetarstam. Men den tiden kommer som sagt, då de bli säsongarbetare. Det blir ett par perioder under året, under vilka det kan beredas arbete för denna kår. Man kan inte rimligtvis begära, att de skola leva på den inkomst, som de då kunna erhålla genom sitt vägarbete. Då förmenar jag, att det blir ett område, där man får tänka på att ge dem möjligheter till arbetarsmåbruk. Det är inte synnerligen stora möjligheter där nere att i den öppna marknaden skaffa jord till dessa arbetarsmåbruk. Jag anser därför, att här föreligger ett mycket starkt behov av en utvidgad expropriationsrätt för att skaffa jord till arbetarsmåbruk.

Jag skall vidare be att få säga ett par ord om vad motionärerna ha uttalat angående vissa ändringar i den arrendelag, som vi nu hava. I egenskap av mångårig nämndeman har jag ju varit med om ganska många av- och tillträdessyner där nere på de stora godsens. Man har då blivit i tillfälle att konstatera, vilka brister som kunna vidlåda dessa arrendeegnahem mer än ur en synpunkt. Här säga motionärerna till exempel, att jordägaren skall vara skyldig att hålla fastigheten med nödiga byggnader. Ja, det är ju självklart; så har det ju alltid varit, att jordägaren äger inte endast jorden utan också husen. Hur se nu husen ut i många fall? Enligt min mening äro dessa hus under all kritik och borde såsom bostadshus på sina håll ha varit utdömda för länge sedan. Vad uthusen beträffar, äro också dessa under all kritik. Det finns hus, som äro hundra år gamla och som arrendatorerna ändock skola ge ett nödigt underhåll. Nu kan visserligen framhållas, att man väl räknar med, att arrendesumman skall ställas i proportion till såväl husen som jorden. Ja, det har nog varit så i många fall; men arrendetagaren, arrendatorn, har inte i alla fall nog öppen blick för att se, vad som kommer såsom efterräkning i form av brister å hus. Han tänker närmast på jorden, men det andra får han som ett

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

påbröd under sin kontraktstid, nämligen skyldigheten att underhålla dessa hus, vilket i regel brukar taga ganska stora summor. Detta lilla krav är enligt min mening befogat och bör observeras av en eventuell utredning. Jag tror ju inte mycket på att ett beslut går i denna riktning i dag, men jag kan i alla fall inte underlåta att få till protokollet anteckna dessa mina synpunkter.

Vidare kräves i en av motionerna att vid syn påsynade belopp skola utbetalas till arrendatorn i den mån, påsynade brister av honom avhjälpas. Här brister det också i mycket hög grad på sina håll. Där nere har det funnits gods — jag vill inte säga några namn, ehuru jag skulle kunna göra det — där jag i mycket stor utsträckning varit anlita som syneman från arrendatorernas sida. I regel är det så, att en avträdande arrendator blir ålagd en viss husröteersättning, beroende på husens beskaffenhet och de brister, som vidlåda desamma. På det gods, som jag nu särskilt tar sikte på, gick det till på det sättet, att godsägaren lyfte ersättningen för husröta, och tillträdande arrendatorn fick avhjälpa alla de brister, som synenämnden hade åsatt husen. Då tog man ju för givet, att tillträdaren skulle få lyfta summan, när han hade botat bristerna. Så blev emellertid inte fallet. Jag känner inte ett enda fall på detta gods, där så skett. Man skyllde visserligen på att det efter tio år uppstår en kvittningsrätt. Det är nämligen i regel tioårskontrakt där nere. När denna kontraktstid är slut, har ju arrendatorn en kvittningsrätt, som kan åberopas när han står i den situationen, att han skall svara för tioårig husröta. Jag anser, att även detta motionärernas sistnämnda krav är synnerligen befogat. Man bör taga det på allvar, om man överhuvud taget vill hjälpa arrendatorerna till en bättre sakernas ordning.

Den liknöjdhet — jag vill kalla det så — som man möter här i kammaren för arrendatorernas del, vill jag tillskriva den omständigheten att de äro, såvitt jag förstär, mycket svagt representerade i riksdagen. Man förstår överhuvud inte, vilka svårigheter en arrendator har att kämpa med på sina håll ute i landet.

Till sist skulle jag vilja framhålla en ny synpunkt, som motionärerna inte ha tänkt på i sina motioner. I nu gällande lag står det ju skrivet, att en av- och tillträdessyn skall hållas antingen tre månader före avträdet eller senast tre månader efter detsamma. Detta är enligt min mening en alltför lång tidrymd för en avträdessyn, eventuellt tillträdessyn. Vem som helst kan ju räkna ut, vad följden kan bliva av att man väntar med att hålla en avträdessyn till ett par dagar innan denna period har gått till ända. En storm kan ju riva av ett tak och därigenom åsamka arrendatorn mycket stora kostnader. Arrendatorn är nämligen ansvarig för alla de brister, som finnas på husen ända fram till tiden för avträdessynen. Jag vill framhålla som en mycket viktig punkt att beakta vid den eventuella utredningen i detta ärende, att man bör inskränka denna tidrymd till den minsta möjliga. Enligt min mening borde man inte få lov att dröja längre än åtta dagar efter avträdet; då skulle man vara skyldig att verkställa denna avträdessyn. Det har också kommit till synes på mitt verksamhetsområde där nere, att när det har varit en arrendator, misshaglig i godsägarens ögon, så har man varit särskilt angelägen om att utnyttja denna straffmetod — om jag så får säga — och vänta med att hålla syn till just de sista dagarna, som lagen medger. I ett speciellt fall kan jag framhålla, att just den arrendator, som jag nu syftar på, var känd såsom en mycket duktig lantbrukare och var villig att ge det arrende, som en ny arrendator skulle ge. Han hade underhållit husen; de ansågos vara de bäst underhållna på detta gods, men mannens politiska åskådning behagade inte godsägaren. Arrendatorn skulle då till varje pris bort därifrån. Han hade inte snällt velat foga

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

sig i alla de order, som kommo ifrån godsets lednings sida, och därför skulle han bort, och som straff skulle han då ha så hög husröta som överhuvud taget var möjlig. Man beräknade att husrötan skulle kunna komma upp i omkring ett par tusen kronor. Man hade för detta ändamål från godsets sida sökt ut en lämplig syneman, som inte skulle vara ovillig att beräkna toppvärden på alla dessa brister. Jag får medge, att jag hade ett mycket styvt arbete att hålla värderingen inom rimliga gränser. Men jag lyckades dock till slut; det sunda förnuftet kom ju i alla fall till sin rätt.

Jag har med detta, herr talman, velat peka på de verkliga brister, som nu finnas i arrendelagstiftningen, och det är ju enligt min mening ett mycket starkt behov av en ändring i dessa stycken, en ändring, som kan ge arrendatorerna en mera tryggad ställning. Men lika nödvändigt anser jag det vara att man får en utvidgad — för att återkomma till det första — expropriationsrätt för jordanskaffning för olika ändamål, för bildande av arrendeegnahem, för bildande av egnahem, för bildande av arbetarsmåbruk och för att göra de nu ofullständiga lantbruken till fullständiga. När det gäller denna kategori ofullständiga lantbruk skulle jag i detta sammanhang vilja peka på något, som heter torpare under de stora godsens. Torparsystemet är en kvarleva från medeltida förhållanden och borde enligt min mening vara i lag förbjudet. Nu finns det en möjlighet till friköp för dessa torpare, men jordlotterna äro i regel för små för att man skall kunna leva på dem som självständiga jordbruk. Det är därför som jag anser behov föreligga att personer som under en lång följd av år på ett gods nedlagt kanske hela sin bästa arbetskraft skulle kunna få den möjlighet, som en utvidgad expropriationsrätt för jordanskaffning skulle kunna ge dem, att på den plats, där de kanske varit i 25, 30 år, få ett självständigt lantbruk.

Nu förstår jag mycket väl, att det inte tjänar något till att göra annat yrkande, än som framkommit i reservationen. Jag skall därför nöja mig med att yrka bifall till den av herr Norman m. fl. avgivna reservationen.

Herr Lindhagen: Herr talman! Jag behöver inte besvara det väsentliga av vad herr Westman anförde, ty det gjorde jag på förhand i mitt första anförande. Men Westman hör inte på vad man säger och bemöter inte invändningarna mot honom. Det är som om ingenting blivit sagt.

Vidare återopade Westman, att riksdagen ju skrivit om förbättring av arrendelagen, nämligen i fråga om § 7. Men det var inte mycket bevänt med det, och det var väl därför att det gällde en sådan specialsak, som andra lagutskottet förordade en skrivelse. I ett särskilt uttalande kritiserades av mig denna enstaka skrivelse med sitt enligt min mening vanskliga innehåll. Även har av utskottet förordats en skrivelse om gödselanläggningar. Kunde inte lagutskottet även i dessa fall tillämpat sin ordförandes uppfattning, att riksdagen bör ha förtroende för regeringens egna initiativ. Då man tror, att det om några år blir en utredning, behöver man inte heller skriva om 7 § och om gödsel! Men vi inskränka våra skrivelser till det oväsentligaste för att komma ifrån det väsentliga. Det är emot detta, som jag riktar min erinran.

För resten vet jag inte, om förste vice talmannen, som nu återopades av herr Westman, verkligen var en kämpe för riksdagens avskaffande av sig själv. Så snart man nämligen fick veta, sade Westman, att Kungl. Maj:t, d. v. s. något ämbetsverk eller med andra ord någon byråchef i ämbetsverket — ty så förhåller det sig i själva verket — hade någon befattning med dessa saker, skulle riksdagen icke lägga sig i dem. Då kan ju riksdagen lika gärna avskaffa sig själv på en gång, så att man slipper dessa pinsamma situationer.

För övrigt ha inte socialdemokraterna visat brist på förtroende till den nu-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

varande regeringen genom sin reservation. Tvärtom. De ha velat stödja regeringen, som i dessa punkter står på en motsatt ståndpunkt mot andra lags majoritet, och då bör väl ej den saken trollas bort på detta sätt. Det var väl ett skämt, kan jag tro. Regeringen har upprepade gånger sagt, att man inte kan komma någon vart utan att ha denna expropriationsrätt, som ju är så anspråkslös som det i övrigt kan tänkas, och vi ville stödja regeringen, liksom vi *framför allt ville stödja det folk, som det nu är fråga om*, oberoende av både regeringar, riksdagar, ämbetsmän och andra världsliga inrättningar.

Så yttrades, att det är påtänkt, att jordabalken skall revideras och att arbetet därmed skall börja redan den 1 maj. Jag har mina uppgifter om hur länge det arbetet kommer att räcka, och dem har jag direkt ifrån ordföranden i lagberedningen, som jag talade med i dag — det är således mycket färska uppgifter, herr Westman. Och enligt dem skola visserligen ett par, tre personer tillsättas för att börja studera några frågor i jordabalken. Men förrän lagberedningen kommit med sitt betänkande och det passerat lagrådet och regeringen, kommer ingenting inför svenska folket för avhjälpande av de nu om-motionerade bekymren.

Först på hösten 1936 kan sålunda aktiebolagslagstiftningen avlämnas av lagberedningen. Sedan skall den ägna sig åt jordabalken men börja med att omarbete den med hänsyn till de nya lagar om intecknings- och lagfartsväsendet, som blivit antagna. Man kan förmoda, att detta senare arbete räcker åtminstone till påföljande höst. Således äro vi framme vid hösten 1937. Sedan skall man börja med jordabalken i sin helhet. Hur många år kan det inte ta, innan en hel jordabalk blir färdig? Det kan man ju tänka sig, så makt-påliggande som ett sådant uppdrag är. I synnerhet om man, såsom nu av utskottet ifrågasatts, skall vänta på att i själva jordabalken skola ock införas sociala specialbestämmelser, som hittills väsentligen ej fått plats i balkarna. När sedan jordabalken gått igenom instanserna och blivit klar, återstår kanske till och med ytterligare ett långt uppskov, därför att herr Westman då blivit sviken i sina förhoppningar, vilket ligger nära till hands att anta, att han kommer att bli. Först därefter skall man således taga i tu med de här frågorna.

Jag får verkligen fråga, om det är meningen, att riksdagen på det sättet skall bevaka svenska folkets rätt. Vi äro kanske tio år framåt i tiden, innan allt det där kommer. Riksdagen skall väl säga till, att den vill ha någon hjälp i tid åt de arrendatorer, vilkas läge skildrats av en torpare i andra kam-maren och av den siste talaren i hans så orädda och upplysande anförande, för att tala om de äldre jordkommissionernas ännu ej besvarade påminnelser. Kan inte herr Westman någon gång vara ense med oss, att det annars är bäst att klart säga ifrån, att utskottet av hänsyn till äganderättens helgd inte vill avstå ens dessa små smulor, mot ersättning tillika, såsom ett billigt offer till folkförsörjningen.

Herr Norman: Herr talman! Herr Westman framställde herr Lindhagen och mig i en ganska otrevlig dager, då han påstod, att vi eftersträva att få till stånd det dyrare inköpssättet av jord, när vi tala för expropriationsbestäm-melser. Och nog vet man, att går det till expropriation, blir det en dyr histo-ria. Den saken ha vi diskuterat här i annat sammanhang. Men jag ser sa-ken så, att om på detta område möjligheter till expropriation föreligga, skulle lagbestämmelsen i sig själv möjliggöra ett lättare utbyte på frivillighetens väg av den kompletteringsjord, som behöves.

Beträffande behovet av kompletteringsjord erinrade utskottets ärade ordfö-rande om den utredning, som sociala jordutredningen har verkställt i detta

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

fall och som enligt hans mening visar, att intet som helst behov av en expropriationslagstiftning föreligger. Jag har nu som hastigast bläddrat igenom det där materialet, och jag kan inte ansluta mig till den uppfattningen, att utredningen så kategoriskt visar, att här icke föreligger något som helst behov. Jag finner här t. ex., att egnahemsnämnden i Uppsala län säger, att önskan hos innehavare av ofullständiga jordbruk att få förvärva och lägga till obebyggda jordlotter från jord i enskild ägo torde vara större än utbudet av sådan jord. Vad kommunalnämndsordförandena i detta län säga, tycks allmänt gå igen inom olika län, nämligen att lämplig kompletteringsjord i allmänhet inte finns inom länet. Jag förstår inte riktigt, vad man menar härmed, om de syfta på att kompletteringsjord för nyodling saknas eller om svaret döljer just detta, att inga vilja sälja kompletteringsjord till de ofullständiga jordbruken. Bläddrar jag vidare kommer jag till Gotlands län. Där heter det i egnahemsnämndens uttalande, att jord för utvidgning och komplettering av ofullständiga jordbruk är ganska eftersökt, men nuvarande lag om jorddelning försvårar inköp av sådan jord. Egnahemsnämnden där har således inte funnit, att det är svårigheten att finna säljare, som omöjliggör kompletteringen, utan att det skulle bero på jorddelningslagen, och det kan ju hända, att jordbruken på Gotland i sig själva äro så små, att de inte kunna söndersplittas ytterligare, utan att i sin tur bli ofullständiga. Det är tänkbart. Egnahemsnämnden i Hallands län uttalar, att jord hittills i *allmänhet* har funnits till salu i tillräcklig utsträckning för mötande av efterfrågan i fråga om kompletteringsjord. Ja, det finns kanske i allmänhet möjligheter, men det kan ligga ett litet ställe här och ett där, som äro ofullständiga och icke ha möjligheter till komplettering, och då synes mig frågan i varje fall vara av rätt stor betydelse, även om det inte är så många jordbruksinnehavare som ha svårt att förverkliga sina önskemål. Ifrån Kristianstads län heter det, att tillgången på jord för närvarande är mycket god men att behovet av erforderlig tilläggsjord av helt naturliga skäl ej alltid kan tillfredsställas. Vilka äro dessa helt naturliga skäl? Menar man, att grannarna inte vilja sälja?

Man kan åtminstone inte ur denna sammanfattning av svaren så bestämt läsa ut, att alla möjligheter finnas för brukarna av de ofullständiga jordbruken att genom frivilliga köp komplettera dessa, så att de bli bärkraftiga. Från Gävleborgs län heter det, att där intresset för komplettering är störst, torde möjligheterna för komplettering vara minst.

Efter vad jag kunde förstå, ville lagutskottets ärade ordförande hävda regeringens auktoritet gentemot de rebeller i andra lagutskottet, som här ha reserverat sig. Det var på två punkter, som vi inte hade varit riktigt högaktningfulla emot vår egen regering. I fråga om expropriationskravet var min uppmärksamhet kanske slappad ett ögonblick, så att jag missuppfattade herr Westman, men jag fattade honom så, att vi här skulle ha begränsat oss till ett krav av mindre omfattning än regeringen hade framlagt förslag om 1933. Jag ser att herr Westman skakar på huvudet. Då är min replik i det fallet onödig. Jag hade tänkt erinra därom, att när vi 1933 diskuterade detta spörsmål, var jag för min del i andra lagutskottet inne på en kompromiss för att begränsa förslaget till att gälla vad som var den närmaste anledningen till att det kommit upp, nämligen arbetarsmåbruken.

Så var det den andra punkten, där herr Westman också tog den ärade förste vice talmannen till hjälp. Nu måste jag bekänna, att jag inte hörde dennes varmhjärtade vädjan till kammarledamöterna. Det är möjligt, att jag annars hade blivit något påverkad därav, såsom herr Westman blev det, men det är inte alldeles säkert, att jag därför skulle ha underlåtit att yrka bifall till punkten 2 i vår reservation. Det är ju nämligen så, att regeringarna »ty-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

värr» äro dödliga. Skulle vi med herr Westmans hjälp kunna få förhållandena att utveckla sig så, att den socialdemokratiska regeringen får sitta, till dess den har fullföljt den utredning, som här är tal om, då skulle jag för min del anse det vara onödigt att skriva till Kungl. Maj:t. Men utvecklingen kan mycket väl tänkas bli sådan, att när denna riksdagsskrivelse skall tagas upp av Kungl. Maj:t, kommer den att behandlas av en regering Westman, och om så skulle vara förhållandet, tror jag, att det stora intresse, som herr Westman hyser för detta spörsmål, skulle göra att han, om han hade stöd av en riksdags-skrivelse, skulle taga upp frågan till den snara lösning, som han själv önskar, att den skall få.

Herr Andersson, Nils: Herr talman! Jag är ju något förtrogen med förhållandena i de norrländska skogstrakterna, där bolagen i många fall äga en stor del av jorden, och jag finner det därför nödigt att vittna och ge tillkänna, att erfarenheten inte alla gånger är sådan, som andra lagutskottet har skildrat den, när utskottet säger, att det visar sig, att man kan nå tillfredsställande resultat utan expropriationsrätt. Jag vill vitsorda, vad som sagts här från annat håll, att själva förekomsten av en sådan rätt skulle vara värdefull. Nu blir det ofta fråga om oskäligen höga jordpriser, när man vet, att det inte finns möjlighet att framtinga ett avträde. Jag vill gärna till andra lagutskottets högt ärade ordförande säga, att när det gäller den löftesrika arbetarsmåbruksverksamhet, som jag vet att han är varmt intresserad av, ha jordpriserna på sina håll visat sig bli väl dryga och belägenheten av de nya arbetarsmåbruken inte alltid så bra på grund av att man inte haft den möjlighet att pressa fram bättre avpassade priser och bättre belägenhet, som man torde kunna få, om en expropriationsrätt funnes.

I fråga om ökat skydd för arrendatorer kan jag också vittna om att erfarenheten understryker behovet av ett sådant. Jag skulle kunna anföra exempel på att det i vissa bolagsbyar i Jämtland ställer sig ganska bekymmersamt för de arrendatorer, som suttit där i många, många år och som nu bli pressade att köpa av bolagen. Ty det är riktigt, att bolagen gärna vilja avveckla sina egendomar, men villkoren äro så hårda för arrendatorerna, att de näppeligen kunna antaga dem. De ställas alltså ofta i valet mellan att lägga sig till med dessa lägenheter till priser, som äro för svåra att bära, eller att ge sig därifrån. Det är klart att bägge utvägarna äro ganska motbjudande, men verkligheten är sådan, och därför är det påkallat, att man får till stånd ett bättre skydd för arrendatorerna inom en rimlig tid. Däröfver har motionerats år från år, och det är ju därpå herr Normans m. fl. reservation också går ut.

Jag ber, herr talman, att med detta vittnesbörd om behovet i båda fallen för min del få yrka bifall till denna reservation.

Herr Westman: Herr talman! Endast några få ord. Jag blev mycket imponerad, när jag fick höra, att herr Norman hade bläddrat igenom sociala jordutredningens material, som belyser frågan, huruvida det finns efterfrågan och utbud på jord för komplettering av ofullständiga jordbruk, ty det materialet, mina herrar, bildar, om man lägger travarna på varanda, en hög på en meters höjd. Men sedan fann jag, att herr Norman hade bläddrat igenom den sammanfattning därav, som finnes intagen i utskottsbetänkandet och som naturligtvis ger en tämligen ofullständig bild av det hela. Nu föreligger det intressanta förhållandet i detta fall, att tämligen motsägande uppgifter ofta förekomma ifrån samma län. Herr Norman hänvisade som stöd för sin åsikt till Uppsala län. Men om man ser efter vad kommunalnämndsordförandena där sagt, finner man, att där står, att något utbud av kompletteringsjord ej

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

sker och någon efterfrågan ej heller förekommer. Om man ser på Gotlands län — herr Norman citerade också uppgifter från Gotlands län — finner man, att kommunalnämndsordförandena sagt, att varken utbud av kompletteringsjord eller efterfrågan å dylik förekommer inom länet. Sedan finns det andra myndigheter, som tala litet mera tveksamt om saken. Men vad jag sade var, att utredningen i stort sett inte visat, att det fanns någon efterfrågan på kompletteringsjord. Om man läser igenom de uppgifter, som från varje län lämnats av de olika myndigheterna, och försöker bilda sig en totalbild av hur förhållandena äro i länet, tror jag, att man även med hjälp av denna sammanfattning skall komma till den uppfattning, som jag tillät mig att uttala.

Vidare ber jag att få svara herr Lindhagen på en punkt. Herr Lindhagen sade, att vi häromdagen skrevo till Kungl. Maj:t och begärde utredning rörande ändring av arrendelagen i fråga om gödselvärd, och att vi skrivit om 7 § (och därmed sammanhängande paragrafer, kan jag tillägga). Varför kan man då inte skriva nu? frågade den ärade talaren. Ja, herr Lindhagen, vi skrevo ju i fjol om de båda andra sakerna, inte i år. Det var således innan Kungl. Maj:t satt i gång den utredning, varom vi här så mycket talat, nämligen bearbetningen av jordabalken. Alltså träffar herr Lindhagens anmärkning mot mig för inkonsekvens inte alls. Man måste väl ändå, herr Lindhagen, taga kännedom om fakta och stödja sig på dem i någon mån, när man gör sina påpekanden.

Herr Lindhagen kritiserade mycket starkt det sätt, på vilket Kungl. Maj:t nu anordnat revisionen av jordabalken, och menade, att Kungl. Maj:t anordnat saken på ett sådant sätt, att det intresse, som vi hysa litet var, för att få arrendelagen reviderad inom en jämförelsevis kort tid, inte kommer att bli tillgodosett. Jag har ju inte någon anledning att försvara Kungl. Maj:ts sätt att sköta denna utredning vare sig gentemot herr Lindhagen eller gentemot herr Norman, utan den kritik, som herrarna rikta emot Kungl. Maj:t, får naturligtvis Kungl. Maj:t ta åt sig utan att jag behöver träda emellan som något slags friholt. Men jag tror inte, att Kungl. Maj:t kommer att sköta den här saken så, att den ger anledning till så allvarliga anmärkningar, att riksdagen nu behöver ingripa för att få den speciella frågan om arrendelagstiftningen framskjuten så snabbt som möjligt.

Jag tillåter mig emellertid, eftersom jag ser jordbruksministern här, att kasta fram en tanke, som kunde påskynda frågens framförande inför riksdagen. Jag skulle nämligen tro, att arbetet att revidera jordabalken kommer att bli ganska mödosamt. Det finns visserligen förarbeten, ty lagberedningen har ju gått igenom jordabalken för några år sedan, men efter den tiden ha många och mycket brännbara frågor kommit upp. Kunde man inte tänka sig, att man gick tillväga på samma sätt som vid processlagreformen, det vill säga att först ett principbetänkande utarbetades, som inte innehöll någon utformad lagtext, och förelades inför riksdagen, så att riksdagen finge ange rent sakligt sett, hur den önskar att de olika instituten i arrendelagen o. s. v. skola bestämmas? Med ledning härav skulle det sedan bli Kungl. Maj:ts uppgift att utforma en lagtext, alldeles så som man gick tillväga vid processlagstiftningen. Jag tror, att man skulle vinna tid på det sättet. Men att vi nu skulle säga till Kungl. Maj:t, att det är alldeles fel av Kungl. Maj:t att vilja revidera jordabalken i ett sammanhang, att vi skulle bryta sönder denna stora tanke och säga till Kungl. Maj:t att i stället taga i tu med arrendelagen som en särskild lagfråga, det anser jag, att vi inte ha skäl att göra.

Herr Lindhagen: Lagutskottets ordförande har, synes mig, i dag högeligen frestat sin förmåga att gå omkring den heta gröten. Bland annat sade han,

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

att jag hade kritiserat regeringens sätt att sköta frågan om jordabalken. Inte ett spår, herr Westman! Men ändå står han där och vill inbilla oss att någonting sådant har sagts. Jag sade precis som det är, att det måste dröja, innan någonting kan bli klart. Regeringen kan inte göra det omöjliga, men det är vissa frågor, som måste ha företrädesrätt framför själva revideringen av jordabalken och som stå på dagordningen sedan länge och måste börja bearbetas. Det är först aktiebolagslagstiftningen, och sedan, när man kommer in på jordabalken, är det fråga om att få fason på de splittrade bestämmelser, som kommit till genom lagfarts- och in-teckningsväsendets omarbetning. Så måste det gå till. Det är ju inte någon kritik utan beröm för att man tar sakerna i tur och ordning, såsom måste ske.

Sedan kommer man till själva jordabalken. Tror Westman, att den blir färdig på ett år, på två, på tre, på fyra år? Hur lång tid tar det inte att om-arbeta en balk! Det kanske dröjer ännu flera år. När det då omsider blir klart, kanske vi överraskas av att Kungl. Maj:t säger, att här ha ni en jordabalk, men de där sociala bestämmelserna anse vi fortfarande som hittills höra till särskild lagstiftning. Då får en beträngd jordbrukarklass vänta ytterligare.

Skall man låta arrendatorerna vänta, om vilka motionären i andra kammaren har sagt, att de »kräva en klarare och bättre ställning gentemot jordägaren samt skydd i någon mån mot den ekonomiska utpressning mot vissa grupper av arrendatorer, som för närvarande äger rum». Så förhåller det sig, herr Westman, och med sådana dagspolitiska angelägenheter, som angå folket just nu, skola vi vänta enligt Westmans långa uppskovsrecept. Det är väl inte riktigt emot dem, som lida för dagen, att låta dem vänta på sådana där stora juridiska utredningar. De vilja ha hjälp genast, skall jag säga lagutskottets ordförande, och det sociala andra lagutskottet är just till för att hjälpa genast, såvitt möjligt, och inte för att lägga saken i kommande generationers händer. Därför kunde man väl åtminstone skriva till Kungl. Maj:t och säga, att detta är brådskande. Det får hellre tillsättas en särskild beredning vid sidan av lagberedningen, som tog upp denna fråga och skapade lagar, provisoriska åtminstone. Sådana lagar tillkommo förut på Norrlandskommitténs förslag och även genom motioner i riksdagen. Det stiftades ett par tre sådana provisoriska lagar. I Norge har man på den sociala jordlagstiftningen gått fram med provisoriska lagar först för att avhjälpa nöden för dagen, och sedan har man fått se, hur den slutliga lagstiftningen kunnat gestaltas.

Jag förstår inte, varför detta skall vara en partifråga, herr talman. Det är ju fråga om jorden, moder åt oss alla i det här landet oberoende av samhällsklasser. Jag vill också fästa uppmärksamheten på att när den sociala jordfrågan upptogs, var det liberaler och de patriarkaliska konservativa, som då ännu funnos kvar, som gjorde det. De togo upp den med kraft och hänförelse och hänsynslöst, när det gällde att slå ned obstruktion mot densamma.

Varför är nu *bondeförbundet* borta här? Ni skola väl kunna intressera er något och ha åtminstone någon röst av sympati för dessa era kämpande bröder, som kanske komma att upptagas i ert sköte, sedan de blivit kompletterade, som det kallas i den här lagen, och därför fått den sociala ställning, som medger dem en respekterad plats i bondeförbundet, vilket nu består av självägande bönder och sådana, som ha självförsörjande jordbruk överhuvud taget, plus godsägare. Nog kunde väl bondeförbundet, som nu samarbetar med socialdemokraterna, när det gäller konfiskation av det lösa kapitalet och de lösa inkomsterna för avhjälpan av arbetslöshet, också samarbeta med socialdemokraterna, när det gäller det kapital, som ligger er närmast till för folkförsörjningen, nämligen den oodlade jorden på den stora domänerna, som i detta fall

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)
 skall skäligen avstås endast mot ersättning. *Denna jord har ju ock flera gånger inventerats just för det ändamålet.*

Jag förstår inte, att det kan vara tillåtet att insamla sådana massor med svar på frågor ifrån hela landet, att trycket räcker en hel meter i höjden. Tänk vilket *skriveri för en sak, som är fullkomligt omöjlig*. Inte har det fallit någon annan jordkommission in att gå och fråga ämbetsmän och andra och be dem göra långa skrivelser om huruvida de hört talas om någon jordhunger eller om att de, som skulle hjälpas, ha kommit och klagat däröver. Jag har ju sagt i mitt utlåtande att det inte går till så här i livet, utan de komma först, när de se, att det är någon möjlighet skapad för dem att bli hjälpta. Men dessförinnan kommer verkligen inte det svenska folket — det där folket, som frös och svalt och segrade tillika och åt barkbröd i gamla tider — och anmäler sig. Det tycka de är fullkomligt lönlöst, och de kunna bli bestraffade till och med, om de komma enskilt, såvida de inte ha några lagar, som skydda dem. De tuga och lida, tills de se, att hjälpen kommer till dem. Och då ställer jordberedningen till en sådan utredning, som skjuter undan den viktiga saken. »Äganderättens helgd» spökar igen bakom denna meterhøga vakthållning ikring densamma.

Vi se, hur det har gått, när regeringen under sina många göromål måste ta en sak i sänder. Men kom fram med både *jordmöjligheter, pengar och organisation!* Då komma de jordhungriga, och då tystnar talet om att det inte finns någon jordhunger. Så har det gått till vid alla andra sociala frågors behandling. Att i stället anordna en sådan enquête som till och med är en meter hög, det är fruktansvärt slöseri med statens medel, herr Westman, ett kolossalt åsidosättande av jordfolkets rätt att leva.

Herr Westman: Jag vill endast, med anledning av att herr Lindhagen framställt så skarpa anklagelser mot mig för att jag skulle ha missförstått honom, hemställa till herr Lindhagen, att han ville underlåta att ur saklig synpunkt justera det anförande herr Lindhagen höll i dag, ty om så sker, tror jag, att den, som eventuellt läser herr Lindhagens anförande, kommer att finna, att jag inte har missuppfattat herr Lindhagens uttalande rörande Kungl. Maj:ts sätt att ordna revisionen av jordabalken, försåvitt man vid en diskussion med herr Lindhagen får fasthålla vid den logiska satsen, att det hela även innefattar sina delar.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det är en obefogad erinran. Också en undanflykt till skydd för den heliga äganderätten! Vad god och läs protokollet. Jag har inte alls framställt saken på det sätt, som Westman nu försöker förvandla mitt yttrande. Jag sade precis detsamma först, som jag sade sedan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o), av herr Norman, att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av honom m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o). av herr Lindhagen, att kammaren skulle bifalla de av honom reservationsvis framställda yrkandena.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner enligt de under 1:o)—3:o) här ovan upptagna yrkandena och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr Norman begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det av honom framställda yrkandet, uppsat-

Om ändringar i arrendelagstiftningen m. m. (Forts.)

tes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Normans yrkande i ämnet.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser.

Då herr talmannen fann tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, verkställdes härefter votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 62;

Nej — 40.

Därjämte hade 10 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr **Lindhagen** erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag får förklara, herr talman, att jag är nöjd med omröstningens resultat, ty den visar, att sanningen är på frammarsch.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till befrämjande i allmänhet av fiskerinäringen samt till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m., dels ock väckta motioner om åtgärder för beredande av ökad avsättning av svenskfångad långa;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt fiskare vid förlust av eller skada å fiskredskap jämte i ämnet väckt motion;

nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bekämpande av smittsamma husdjursjukdomar (epizootilag);

nr 43, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet åt jordbrukare att medelst förbättringsarbete återbetala erhållna stödlån; samt

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss markupplåtelse för utvidgning av universitetets i Uppsala idrottsplats.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kammaren, på framställning av herr talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 5, angående regleringen för budgetåret 1935/1936 av utgifterna under riksstagens femte huvudtitel, innefattande anslagen till socialdepartementet;

Första kammarens protokoll 1935. Nr 16.

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för G. S. Cassel m. fl. från viss betalningsskyldighet;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av ett markbytesavtal mellan kronan och Jönköpings stad;

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av utbildningskurser i praktisk flygning för vissa studerande vid tekniska högskolan;

nr 42, i anledning av väckt motion angående maskinisten vid Svea trängkår A. W. Hults placering i löneklass;

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning av samrealskolan i Haparanda till ett högre allmänt läroverk jämte en i ämnet väckt motion;

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående egnahemslån till statens järnvägars personal i Ånge; samt

nr 45, i anledning av väckta motioner om statens övertagande av Gävle—Ockelbo järnväg m. m.; ävensom

första lagutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 77, 78 och 79 §§ lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation, m. m.; samt

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upptagande av ed för rättighets tillvaratagande i utlandet.

Ordet lämnades på begäran till herr **Gustafson, Fritiof**, som anförde: Herr talman! Med hänsyn till vikten och omfattningen av de i kungl. propositionerna nr 140 och 184 avsedda ärendena anhåller jag, att kammaren måtte medgiva utsträckning av motionstiden till det sammanträde, som inträffar näst efter tjugu dagar från propositionernas avlämnande.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.11 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.

Fredagen den 15 mars.

Kammaren sammanträdde kl. 4 e. m.; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 75, till Konungen angående ett rationellt och vinstgivande tillgodogörande av svenska frukter och bär.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 84, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för löjtnanterna E. V. Ekman och G. O. Friberg samt furiren H. A. Schollin att tillgodoräkna sig viss tjänstetid för placering i lönehänseende;

nr 85, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare; samt

nr 86, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 87, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av den internationella arbetsorganisationens konferens år 1934 fattade beslut.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 88, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 25 § 2 mom. förordningen den 11 juni 1926 (nr 207) angående tillverkning och beskattning av brännvin.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 89, i anledning av väckta motioner om lagstiftning rörande fiskets skyddande mot förorening av vattnet i vattendragen;

nr 90, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsunderstöd till Nedre Åråns regleringsföretag i Jönköpings län;

nr 91, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlagskapital åt Svenska spannmålsföreningen u. p. a.;

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av nionde huvudtitelns anslag till utredning angående jordbrukets skuldsättning;

nr 93, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till befrämjande i allmänhet av fiskerinäringen samt till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.;

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt fiskare vid förlust av eller skada å fiskredskap;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om bekämpande av smittsamma husdjurssjukdomar (epizootilag);

nr 96, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet åt jordbrukare att medelst förbättringsarbete återbetala erhållna stödlån; samt

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss markupplåtelse för utvidgning av universitetets i Uppsala idrottsplats.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran statsutskottets utlåtanden nr 5 och 39—45 samt första lagutskottets utlåtanden nr 22 och 23.

Herr **Velander** erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Med hänsyn till den synnerliga omfattningen av det med Kungl. Maj:ts proposition nr 200 avsedda ärendet anhåller jag, att kammaren måtte medgiva utsträckning av motionstiden i anledning av sagda proposition till det sammanträde, som infaller näst efter tjugu dagar från propositionens avlämnande.

Denna anhållan bifölls.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.05 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
